

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal Peter Bohinjec.)

I.

A moj folijánt je tam stari!
Iž njega rad čitam vsegdár;
Čas létnico zglódal mu davno,
Pozabil že se je — tiskár.

A. Aškerc.

Bilo je 15. rožnika leta 1470. Dolga in veličastna procesija se je pomikala iz velesalske cerkve nekdanjih dominikank proti cerkvi sv. Radegunde poleg Srednje vasi. Polno cerkvenih bander vsakojakih vasij in bratovščin se je zibalo v zraku, debele sveče so svetile v rokah pobožnih romarjev, na čelu pa je stopala duhovščina cerkljanske in šenčurske župnije v lepih in dragocenih cerkvenih oblačilih. Spredej so peli pobožne pesmi, zadaj pa so molili sv. rožni venec. Takoj za duhovščino sta sedela na iskrih konjih dva bogato opravljena viteza in za njima več konjikov. Kolikorkrat so romarji dospeli do kakega znamenja ob potu, priklonili so se in prekrižali; jednako sta storila tudi ponosna konjika.

Cerkvica sv. Radegunde stoji še dandanes za malim zarastlim hribom, ki leži dober streljaj od reke Kokre, za prijazno vasjo Visokim. Ne vemo trdno, kdo je stavil to cerkvico precej poleg cerkve sv. Katarine v Srednji vasi, podružnici šenčurske župnije. Pač pa verjamemo lahko novejšemu zgodovinarju, da jo je sezidal velesalski samostan. Velesalske dominikanke so hodile na božjo pot k sv. Radegundi. Ker je velesalska okolica močvirna in ker bi bila vlažnost in vodenost utegnili biti zdravju na kvar, smele so nune precēj slobodno hoditi iz samostana. Med cerkvama in bližnjim gričem „Hribom“ — govori národna povest — je stalo nekdanje jezero, na griču pa grad, od katerega se še dandanes vidijo ostanki vodnjaka. Še celó staro vas Visoko stavi pripovedka na ta grič. Morda, da je bila ondi kaka naselbina, ker

se je pred nekaj leti udrlo ondi kmetu, ki je oral njivo. Žrd, ki so jo porinili v udrto jamo, ni segla do tal, in pobrali so iz globine nekaj starih črepinj. Cerkev je gotskega zloga z lopo. — Mi — menimo, da je bil na tem „Hribu“ turški tabor. Tudi spomin na to je še v ljudstvu.

Toda prepustimo zgodovinarjem tako premišljevanje in pogledjmo za procesijo, ki se je pomikala v cerkev. Sprevod je vodil cerkljanski župnik Kancijan Vidovec, ki je bil takrat še mlad. Bil je poprej za vikarja in dušnega vodnika pri sv. Marjeti na Trati. Ker je bil mož izobražen, moder in lepega vedenja, predlagale so ga dominikanke za cerkljanskega župnika. Dobil je pozneje tudi pravico izpraševati vikarje sv. Marjete v dušnem pastirstvu, predno jih je oglejski očak potrdil za dušne vodnike samostanske. Bil je torej v dobrem glasu pri „belih nunah“, kakor je ljudstvo klicalo dominikanke.

Da je vodil procesijo tistega leta cerkljanski župnik, ni bilo navadno; cerkvenik sv. Radegunde je čistil in zaljšal cerkev že ves teden. Hiša božja se je svetila in oltar sv. Radegunde se je lesketal v zlatih penicah in v rožicah, ki jih je posadila Tabrova mati. Zato je Kancijan Vidovec zadovoljen stopil iz hiše božje in cerkvenik se je veselo smejal, začutivši v roki beneški cekin. To ni bilo vsak dan.

Pred cerkvijo je čakal župnika oskrbnik Janez Šoren, čegar hišica je slonela ob porobu Hriba. Bil je samostanski oskrbnik štirinajstih zemljišč, katere je kupil gornjegrajski opat Albert za 14 tedanjih mark ter jih podaril leta 1238. velesalskemu samostanu. Po hišnem priimku so ga klicali za Tabra, najbrže zato, ker je imel ob taboru v Hribu svoje stanovišče. Poprej je bil hlapec Friderika, gospoda Kamenskega. Ker se mu je prikupil z zvestobo, delavnostjo in srčnostjo,

priporočil ga je grajščak dominikankam, ki so ga sprejele za oskrbnika svojih zemljišč. Takrat je imel kakih 45 let. Obraz je kazal, da je utrjen in hraber vojak. In res je bil. Hodil je mnogo po svetu z gospodarjem, ki je bil bojevit mož. Njegova žena Antonija je bila prejšnje čase kuharica v kamenskem gradu. Bog jima je podaril dva otroka. Starejšega sta dala krstiti za Matijo, ker je takrat razgrajal po Ogerskem Matija Korvin in je bil tudi po Slovenskem znan kot hraber kralj Matjaž. Hčerki pa so nadele ime Rotija, ker je bila tega imena materina teta, nuna v Velesalu.

Samotno, a prijazno je bilo ob Hribu. Borovci in smereke so rastle za hišo, pred njo pa razno sadno drevje. Tje doli proti sorskemu polju pa so se raztezale široke in dolge njive preraznega semena.

Ko sta šla Taber in župnik proti hiši, pristopil je k njima kamenski gospod Jakop. Konja je prepustil svojemu hlapcu.

„Proficiat, Reverendissime“¹⁾, nagovori ga in poljubi mu roko.

„O, domne Lapidari“²⁾, odzdravi župnik in potrka ga na ramo.

Takrat so imeli olikanci navado govoriti ali vsaj pozdravljati se latinski.

„Počakam vas, da odzajutrkujete, velečastni gospod župnik. Le pozdraviti sem vas hotel poprej.“

„Prav tako, mi fili“³⁾, odvrne župnik in lahno nagne roko, vljudno se nasmehnivši.

Tabrovka se je urno zasukala. Bila je sloveča kuharica in znala je postreči.

Ko župnik použije mleko in namaže na črni kruh surovega masla, izpregovori:

„Kdo je pel danes na koru, draga Antonija?“

„Naša dva“, odgovori žena in zardí. „Kaj ne, otroški glasovi?“

„Otroški, toda lepi kakor angelski. Kje sta se naučila peti?“

„Moja teta, sestra Rotija, je bila voditeljica petja v samostanu. Sedaj ni več, ker se je

močno postarala. O, da bi bili, velečastni, čuli glas njene mladosti! Pri njej sem se jaz učila petja.“

„In otroka sta se učila pri vas? Lepo, lepo to, Antonija.“

„Veselje imata otroka in posluh tudi. Vendar ne morem biti vesela, gospod župnik! Mož gre po svojih potih in ne utegne skrbeti toliko za otroka kolikor jaz. Jaz pa, velečastni, jaz ne bom več dolgo gledala solnca.“

„Brez božje volje niti las ne pade raz glavo, Antonija. Vem, kaj vam je. Strah lanskega leta.“

„Še sedaj se tresem, če se spomnim tistega trenutka, ko je grdi Turek zavihtel meč nad mano.“

Žena je bila bolna. Mrtvaških potez bi bil slikar imel na izbiri.

Duhovnik se je zamislil, a žena je nadaljevala:

„O, skrb me je le za otroka. Matijec se že oklene očeta, saj je ves njegov. Toda Rotija, moja Rotija!“

„Ne ženite si preveč k srcu takih skrbij! Nebeški oče preživi ptice pod nebom in lilije na polju — tudi vaše Rotijice ne zapusti. Jaz sem vam porok!“ sklene pogovor Kancijan Vidovec in vstane.

Taber je bil med tem zunaj pri pasji koči in razkazoval kamenskemu gospodu svoje pse. Grajščak se je čudil psom in izgovoril si je jednega. Še bolje se je čudil izvežbanosti raznih psov. Slušali so Matijca na migljaj in počenjaj ž njim vsakojake šale. Skakali so črez palico, cvilili, lajali, legali na tla in vstajali, kakor je Matijec hotel. Oba sta bila vesela, oče in grajščak.

Taber se spomni, da je župnik že odzajutrkoval; odhiti v sobo.

„Pojdi poljubit roko župniku“, reče na pragu stoječi deklici, ki je stopila sramežljivo za očetom.

„No, no, Rotijica, peti že znaš lepo. Ali si pa tudi pridna?“ nagovori duhovni gospod deklico.

„Rajši naj mama povedó, če sem“, odgovori boječe in skrbno Rotijica in si mane v zadregi prst na roki.

¹⁾ Na zdravje, Prečastiti.

²⁾ O, gospod Kamenski!

³⁾ Moj sin.

„No, če boš pridna, tedaj te čakajo še lepe reči“, sklene župnik in stisne ji nekaj v roko.

Žena poljubi roko odhajajočemu duhovniku, a ta je čutil, da je ženina roka mrzla kakor led in mislil si je: ne boš dolgo.

Na pragu zadene na čakajočega viteza, ki se mu pridruži. Matijec se obema spoštljivo prikloni.

„Matijec, beneški cekin te čaka v gradu, kadar ga pripelješ, tistega progastega, veš!“

Matijec pomiga, župnik in grajščak odjašeta proti Velesalu.

Pogovor med njima se je sukal največ o Tabrovi družini.

„To deklico moram spraviti k nunam“, dé župnik, ko sta prišla do razpotja na Trati.

„Res škoda bi bila za-njo, da bi ostala na kmetih“, odvrne gospod Kamenski.

„In vi bodete govorili tudi besedo za-njo, domine Jacobe?“¹⁾ ustavi se župnik proseče in podá sojezdecu roko.

„Bom, admodum Reverende!“²⁾ odvrne gospod Kamenski in poklanja se, odjaše dalje.

„Bom, bom“, ponovi sam sebi Kamenski, „a ne doli za samostan, ampak gori za grad.“

Župnik izgine v hitrem begu za jelšami ob potoku, grajščaku pa koraka šarec počasi mimo Trate.

Ko pa dojde do studenca, ki je izviral izpod skale, izpodbode konja, in mrak se vleče na njegovo čelo.

Spomnil se je nekaj neveselega.

II.

Stojí stojí tam pod goró
Lep samostan Velésalo.
Národna.

Tukaj so iz neke vasi
vsi ljudje pobegnili, razun
enega starčka, ki je težko
hodil.

I. Trdina

(Zgod. slov. naroda).

Poldrugo uro od starodavnega Kranja, pol ure od Cerkelj, se razprostira pod Štefanjo goro na nekoliko vzvišenem kraju vas Trata,

¹⁾ Gospod Jakop!

²⁾ Velečastiti!

kjer stoji starodavna cerkvica sv. Marjete. Za cerkvijo se razteza prijazna dolinica, katero obrobujeta podolgasta grička. Lep travnik v dolini namakata od zapadne strani studenec Lebrant, od vzhodne pa potok Plevnjek. Za gričema se skrivajo hiše med obilnim sadnim drevjem. Na malo vzvišenem prostoru na koncu dolinice stoji Velesalo, nekdanj bogati in sloveči ženski samostan dominikank.

Za naše povesti je bil samostan še lesen, in nič posebno znamenitega nisi videl na zunanosti razven lepe kapelice sv. Jožefa na pokopališču. Tem živjše pa je bilo v notranjih prostorih velesalskega samostana. „Bele nune“ so tekale živahno sem in tje po dolgih hodnikih in na „porti“ je bilo ljudij od jutra do večera. Sedaj se je oglasil kateri samostanskih poslov, sedaj oskrbnik, sedaj pisar, sedaj kak berač, sedaj zopet kak okoličan za vsprejem v bratovščino sv. rožnega venca.

Pač tako živo ni bilo niti na griču za samostanom, kjer je tičal grad Kamen (Frauenstein) in kjer so prebivali gospodje Kamenski (von Stein). Valvasor ima lepo sliko tega gradu, kateri je pa sedaj v razvalinah. Močno in mično zidanje je bilo. Štirje okrogli stolpi so stali na vogléh, vmes pa debele stene z majhnimi linami nad vrhom. Tudi na sredi je čepel četverovoglat stolp, ki je imel spredaj lepo leseno verando, raz katero je bil prelep razgled po vsej dolini doli do črnega Kranja.

Prebivalci in lastniki kamenskega gradu so imeli imenitne in pobožne prednike. Stopiti nam je le treba v grajsko pradednico, veliko dvorano, kjer zagledamo kipe in podobe slavnih mož in žená kamenske krvi. Na desnici vidimo tri brate, Gerlaka, Majnhalma in Alberta, ki so se leta 1154. hrabro vojskovali v križarski vojski in kri prelili za sv. vero in cerkev v sv. deželi. Na levi nas gledajo zopet trije bratje: Verijant, mengiški župnik in vicedom slovenjegrajskega očaka; Gerloh, vojak in dvornik vojvodinje Neže, vdove avstrijskega vojvode Friderika II. in Valter, Kámenski gospod. Ti trije so ustanovili l. 1238. velesalski samostan. V ozadju stoji kip Katarine s Kamena, prednice vele-

salskega samostana od l. 1361—1369. Poleg teh srečamo v tej znameniti grajski dvorani še mnoge druge osebe iz Kamenske rodovine, katerih pa ne bomo naštevali, ker nas tako ne zanimajo in samo radi njihove plemenitosti ni da bi pomnili njih imena.

Sredi 15. stoletja je gospodaril na Kamenu Friderik. Oče mu je umrl zgodaj in gospodovala je na Kamenu vdova Katarina, dokler ni Friderik dorastel. Ali kjer oče zgodaj zapusti otroke, tam se pokaže pri njih le prerada materina mehkoba in odjenljivost. To se je kazalo v obilni meri pri Frideriku. Še ko je oče živel, uganjal je Friderik vsakojake burke, in po okolici so kmetje dobro poznali grajskega dobrovoljčka. Seveda se je godilo to le takrat, kadar je bil oče od doma. Dom zapustiti pa je bilo treba dostikrat v tistih bojevitih časih. In med tem, ko se je oče vojskoval zoper Korvina in Vitovca za svojega cesarja, hodil je Friderik kot osemnajstleten mladenič po Nemškem in se pretepaval pri tekmah, igrah in dirkah z nemškimi vitezi. Zapravljal je in denarja mu je vedno manjkalo. Ko pa je oče sklenil vsled neke neizceljive rane svoje življenje, tedaj je Friderik v polni meri porabil svojo svobodo. Izgovarjal je svoje početje s tem, da ne bo miroval, dokler mu mati ne prepusti vsega gospodarstva. Ubožica je skrbela za srečo sinovo in izročila mu je vse imetje, še predno je bil polnoleten.

Ko je Friderik nastopil gospodarstvo, kazal je res začetkoma precej resne volje. Oklenil se je zvestega hlapca Janeza Šorna, ki ga že poznamo iz prvega poglavja. Ta mu je bil desna roka in udan prijatelj. Karkoli je rekel v gospodarskih stvareh, to se je zgodilo. Ravno tako je imel v kuharici Antoniji pridno gospodinjo, ki je bila varčna in skrbna za vse, kakor bi bilo njeno. Ker pa je imel tako zvesta posla, zato kmalu ni več toliko pazil na gospodarstvo in zopet ostal iz doma. Kakor se je gospa Katarina izprva veselila izpremembe svojega sina, tako je kmalu spoznala, da se je varala. Bridkosti in otožnosti so se kopičile. Silila je sina, da si poišče družico za življenje, toda sin ni hotel nič slišati o tem.

Imel pa je Friderik jedinega brata Jakopa. Ta je bil precej mlajši od njega, a kazal je boljše voljo kakor njegov brat. Tega ni toliko veselilo pohajanje po svetu in držal se je bolj doma. Zato ga je pa mati ljubila iz dna svojega srca, in ko je Jakop bolj dorastel, karal je večkrat svojega brata. Ta pa se je malo zmenil zanj. Še več. Celó sovražil ga je, češ da je mevža, ki nikamor ne gre izpod strehe in vedno čepi gori v gradu.

L. 1469. so Turki prihrumeli na Kranjsko. Štirideset let so imeli naši pradedje mir pred njimi. Sedaj pa je pridrl Vej-beg s svojo četo v našo domovino in že je prišel gori do Preddvora. Friderik doslej še ni izkusil resne vojske in z veseljem si je opasal meč ter hitel s svojimi hlapci čez Možjanico na Preddvor. Boril se je hrabro, a turška pušica mu je pri Tupaličah zadala smrtno rano. Njegov zvesti oproda Janez Šoren se je boril ob njegovi desnici, a prijatelja in gospoda svojega ni mogel rešiti. Pač je odnesel svojo kožo, odnesel tudi truplo svojega gospoda, — toda oživiti ga ni mogel.

Brat Jakop je bil takrat dvajsetleten mladenič, ki je branil doma grad. Toda Turki takrat niso udarili na Kamen. Pač pa je Friderik izročil bratu zapečateno pismo, predno je odrinil nad turško četo. V tem pismu je izročil brat bratu svoje imetje, ako ga ne bo več nazaj. A tudi še marsikaj drugega se je bralo v tem pismu, katero je Jakop skrbno hranil in dostikrat odpiral — toda odpiral skrivnostno in z žalostnim srcem. Vedel pa ni nihče drugi o vsebini tega pisma kakor Janez Šoren — celó gospa Katarina ne.

Toliko o Kamenskih pradedih.

Takrat, ko sta Friderik in njegov veliki hlapec ali oskrbnik Janez Šoren mahala po turških glavah pri Tupaličah, bila je vas Visoko čisto zapuščena. Šoren, ki je bil takrat že za oskrbnika velesalskega samostana, svetoval jim je, da se vsi umaknejo iz vasi v utrjeni „Hrib“ in tamkaj naj se moško branijo, kar so tudi storili. Dva dni so Turki oblegali Hrib, naposled pa se jim je zdelo vendar preveč, toliko časa izgubiti za peščico vaščanov, in opustili so misel, še nadalje

oblegati mali tabor. Pač pa so opustošili vse, kar so dosegli in izmed ljudij našli so jediniga starčka Cuclja, ki je sedel na pili doli

se je boril s Friderikom pri Tupaličah in on je pomagal Šornu mrtvo truplo kamenskega gospoda privesti čez Možjanico na ka-

menski grad. Turki so naredili s starčkom kratko pot. Izpraševali so ga nekaj časa, a ker niso nič mogli zvedeti, navezali so mu na vrat mlinsko kolo in ga zvrnili v Kokro.

Vseh teh dogodkov se je spominjal mladi kamenski gospod, ko je jahal mimo studenca proti Kamenu. Njegov značaj je bil že tako otožen, a dogodki minulega leta so ga delali še otožnejšega. Odkar mu je umrl v boju brat Friderik, bil je vedno zamišljen in najrajši se je pečal z zvezdoznanstvom. Zato ga je župnik Kancijan Vidovec neko uščipnil, ko ga je pri Tabrovi hišici nazval: Domne Lapidari!') Ali je Jakop takrat mislil na grad Kamen ali na astrologiški kamen modrijanov, ne vemo.

Ko je dospel Jakop na dvorišče, zalajali so psi, in takoj se je prikazal pri hlevnih durih hlapec Urban, kateremu je mladi vitez izročil

Na obisku.

Slikal Jos. Barta.

ob Kokri in se grel ob žarkih solnca. Bog vedi, zakaj so nanj pozabili, da ga niso vzeli s sabo v utrjeni Hrib? Jediní sin njegov pa

svojega šarca. Nato se je kar napotil v grad.

') Gospod kamenar!

„Gospa so že vprašali po vas“, začne Urban.

„Tako jih grem pozdravit“, odvrne vitez.

Bil je lep človek: visoke, bolj tanke rasti, bele kože, vljudnega vedenja in otožnega lica. Pod nosom ga je obrastel prvi mah in izpod svetlih obrvij je gledalo dvoje velikih očij tje v širni svet. Dolgi lasje so silili izpod čelade, z zlatom obrobljene, in lahek srebrn oklep se je lesketal v solnčnih žarkih.

Gospa Katarina je sedela pri orehovi mizi na altani, od koder je zrla tje doli na samostanski vrt. Bila je črno oblečena, in obraz je kazal mnogo gubastih potez.

„In vendar! Saj sem te gledala, ko si se poslovil od gospoda župnika, toda tako počasi je stopal tvoj šarec proti studencu.“

„Počasi, mamica moja, počasi. Naglica ni dobra.“

„Res je, sin moj! Spomnil si me ljubega Friderika. Toda zakaj pa od studenca dalje vedno podkuriš svojega šarca? To je vedno še bilo, kolikorkrat sem te opazovala tu doli. Od doma počasi in k domu počasi, ljubi moj Jakop, to je star pregovor.“

„Ne morem drugače, mamica moja. To tako pride. V konstelaciji¹⁾ se vedno dogaja tudi kaj posebnega.“

„Sedi, Jakop, da mi poveš rajši kaj o današnji procesiji kakor o konstelacijah.“

„Lepa je bila, mamica, prelepa. Najlepši pa je bil župnik cerkljanski. Tako ne pri- stoji nikomur cerkveni ornat, kakor njemu — tudi patrijarhu oglejskemu ne.“

„To se mi je zdelo. Ali pa si tudi kaj iskreno molil, Jakop?“

¹⁾ Sestava ali vrsta zvezd.

In mati ga je pogledala v oči.

„Seveda sem, mamica, kakor se kristi- janu spodobi. In še nekaj, ljuba mamica! Bil sem pri Tabru. Škoda, da ne poznate njegovih otrok. Kakor dva angelčka sta. Nebeške gla- sove imata.“

„Res bi ju rada videla. Slišala sem že o njiju.“

„Taber ima celo vrsto psov in mali Ma- tijče jih šola. Smehú bi vam napravil, ako bi ga videli. Saj pride kmalu jedenkrat v grad ter mi pripelje psička, ki sem si ga izbral.“

„In deklica pride tudi?“

„Ako želite, naročimo. Kaj, ko bi vzeli ta dva otroka v grad? Mati je bolna in težko bode dočakala druge pomladi po besedah župnikovih.“

„Le počasi, sin moj, le počasi, naglica ni dobra“, zavrne ga mati, poboža po licih in se mu ljubko nasmehlja.

„Pojdi in odloži viteško obleko!“

„Z Bogom, mamica!“

In Jakop izgine v svojo sobo. Komaj je odložil čelado in oklep, že stopi k mizi, na kateri je ležalo polno raznih kovin in več starih listin. Sede na leseni stol z dragocenim naslonjačem, potegne iz nedrij zamazano ko- ževino in začne brati.

Kolikokrat je že bral to pismo! In še je bere!

„Bog in Mati Božja! Ali neki kaj vé Cuelj o tem? Taber mi utegne razrešiti to uganjko. O moj Oče nebeški!“

In zakril si je obraz z rokami in jokal kakor otrok, ki so mu zakopali mater.

(Dalje.)

Ob smrti.

Sam po svetu hodim
Vedno manj pogumen,
Ali nerazumljen,
Ali nerazumen.

Nékoč zlato solnce
Za gorami zájde,
Ko zarana vzide,
Mrtvega me najde . . .

In ljudje krog mene
Bodo glasne priče,
Da uméti hoče
Svet šele — mrličé.

Anton Medved.

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal Peter Bohinjec.)

(Dalje.)

III.

Kaj če trenutek sem vesel,
In zadovoljen, srečen,
Ko koj za srečo pride strah,
In strah — ta strah je večn.

Ant. Hribar.

Lep dan se je napovedoval. Nebo je bilo jasno kakor ribje oko, in jutranja danica se je svetlo žarila nad kamniškimi planinami. Ni čuda, da je zgodaj vstal velesalski oskrbnik Janez Šoren. Oprtal si je puško in hitel proti gozdu, ki se je razprostiral ob Štefanji gori. Namenjen je bil ta dan v grad in hotel razveseliti grajščaka Jakopa s kako divjačino. Ko je stopal zamišljen ob griču, zapazil je za potokom Plevnjekom, da se nekaj giblje v jelševju. Zgane se, obstoji in, ozrši se, hoče hitro dalje.

„Oho, Janez, ali si ti? Počakaj, počakaj, da se malo pomeniva! Davno te že nisem videl in rad bi ti kaj prijetnega povedal.“

Te besede je govoril človek, ki je sključeno sedel ob potoku in le glava mu je molala iz jelševja.

„Pusti me pri miru, kakor jaz tebe! Drugeče zapodim kroglo tebi namestu zajcu.“

Ob teh besedah se skloni neznani človek po koncu, da je bil ves viden.

„Menda vendar ne, grajski Janez! Ali menda meniš, da sem res zajec?“ izpregovori neznani človek s pikrim poudarkom in veliko gorjačo stegne proti oskrbniku. Pod visokim čelom se mu je svetilo dvoje majhnih, živih očij, in kljukast nos je mogočno sedel na sredi okroglega obraza. Širok, črn, privihan klobuk je pokrival njegovo glavo, sive hlače iz debelega sukna so se oprijemale njegovih nog, in hodnična srajca mu je zakrivala život. Okrog pasú se ga je oklepala višnjeva ruta in rdeč usnjat pas, iz katerega je gledal nožev rog. Nad vse zani-

miva pa je bila njegova gorjača iz debelega, grčastega trna. Tak trn so naši predniki nabodli pomladi, ko je še rastel, in v luknjice nabili trdega peska. Drugo leto potem šele so ga odrezali, posušili, obelili, namazali s salom in na ognju ožgali ali posmodili. Taka palica torej je čepela v roki našega nočnega popotnika. Ni čuda, da je oskrbnik imel več strahu pred tem človekom, kakor ga je kazal.

„Kaj bi rad?“ vpraša torej oskrbnik osorno, dasi pohlevneje.

„Nič se ne boj, Janez! Sama sva, ker moji škorpiončki še ne znajo govoriti. Ti ne veš morda, jaz pa vem, kdo je mojega očeta pustil doli v malinu, da so ga Turki pohrustali. Brkast mož je bil, grdo je gledal — tak kakor si ti! Ha, ha, ha!“

Oskrbnik prebledi, ne odgovori nič, pač pa zamrmra nehoté: „Tudi ta pošast vé!“

„Vem, vem, prelubeznivi grajski oproda. Mislil si, da tako pokriješ gosposke grehe, a motil si se. Bog je za vse, za gospôdo in za kmeta, a tudi zate je, Janez, ki nisi ne gospod ne kmet. Oče moj mi je povedal vse, in če si spravil pod zemljo njega, ki je bil že star, gluhi in slepi, je bila lahka stvar. Mene pa ne boš tako hitro. Turki tudi vsak dan ne hodijo semkaj.“

„Cucelj, poslušaj me! Da veš to, kar jaz vem, vedi le! Toda tega pa mi ne govori, da sem jaz tvojega očeta spravil na oni svet. Ako se ni mogel rešiti radi svoje visoke starosti in bolehavosti, kaj morem jaz zato? Ali naj bi bil jaz zastavil zanj svoje življenje?“

„Ne delaj se lepega! Ako je bilo prostora na vozu za krevljasto babo, bilo bi tudi za onemovelega starca. Bolje je zate, da si tiho in da mi ne pripoveduješ takih praznih čenč. Le povej Jakopu, da vé, pri čem je in da me ne zapodi, kadar polhe lovim v njegovih

bukovinah ali škorpionov v njegovih vodah ali če se oglašim včasih gori v gradu. Ti, Taber, pa me boš potreboval še kmalu!“

Ko je Cucelj govoril zadnje besede, hitel je oskrbnik že dalje ob potoku in mrklo čelo je razodevalo bolest in togoto v njegovem srcu. Kaj neki, da je bil tako malosrčen?! Sramoval se je svoje bojazljivosti in sklenil je drugič drugače posvetiti gorjačastemu napadniku.

„Saj vendar meni nič ne more“, premišljal je sam pri sebi. Toda nastopiti odločno si ni upal.

Skrivnostni mož pa se je krohotal še dalje časa doli ob potoku: „Ha, ha! O jaz ga že naučim kozjih molitvic in pokažem mu, kaj je čarovnik.“

Nihče ga ni klical drugače kakor za Cucelja. Oče njegov je imel svojo kočo ob Kokri nad malinom in pečal se je največ s tem, da je polhe in škorpionov lovil in prodajal. Iz poljških kož so napravljali kape-polhovke, škorpionovo olje pa so radi kupovali lekarnarji za razna zdravila. Nosil je stari Cucelj svojo robo daleč po svetu v Holandijo, na Francosko in celo na Angleško. Ni čuda, da je bil mož znana in občudovana oseba po svojem poslu in po svojih potih. Vrhu tega je poznal izvrstno razna zelišča in daleč na okrog so hodili po njegova zdravila. V njegovi koči si našel cele zavoje velikega korena, sladkega korena, encijana, angelike, kozje potice, dresna itd.

Njegov sin Martin se je držal pregovora: Kar mačka rodi, miši lovi. Tudi on je lovil in prodajal polhe in škorpionov, nabiral zelišča, toda v zdravilstvu ni bil toliko umen kakor njegov oče. Tudi ni bil tako spoštovan kakor njegov oče in ljudij se je izogibal. Pravili so tudi, da sedme božje zapovedi ni posebno čislal in da je največ rib v samostanskem ribnjaku on spravil pod svojo streho. Toda ne sodimo ga preostro in pogledajmo tudi za oskrbnikom.

Martin Cucelj je torej lovil tisto noč škorpionov v potoku Plevnjeku. Nabral jih je precj v pletenico, in ko je solnce priplavalo izza gorá, se je že sukal doma pri ognjišču

in pripravljaj kosilo — vrteč na ražnju tri mastne polhe.

Oskrbnik je kmalu imel priliko ustreliti. Brzonoga srnica mu je prestrigla pot in obležala hipoma v gostem grmovju. Zadel jo je na ramo in počasi korakal proti gradu. Ni se mu mudilo. Nič kaj dobre volje ni bil in ni se zmenil za to, ako mu je zajec prišel na pot ali ako mu je raz vejo padla na lice blesteča se rosna kaplja.

V gradu je bilo že vse živo. Posli so se pripravljali vsak na svoje delo, perutnina se je glasila na dvorišču, čuvaj je odpiral škripajoča grajska vrata, pastir je poganjal svojo čredo iz hlevov in psi so lajali vsak iz svojega kota.

V srednjem stolpu, kjer je bivala gospoda, bilo je še vse mirno. Le okno proti severu je bilo odprto, in mladi kamenski gospod je na pol oblečen slonel na njem ter zrl proti Štefanji gori. Zagledal je od daleč oskrbnika Šorna, ki je stopal s svojim bremenom proti gradu. Razveselil se ga je, in ko je oskrbnik položil v kuhinji srno na tla, vstopila je hišna in mu velela, da gospod želi takoj videti prišleca.

„Bog vas sprimi, Šoren! Kaj ste prinesli tako težko v grad?“

„Sluga pokorni, blagorodni gospod Jakop! Mlada srnica vam hoče danes delati družbo pri obedu.“

„Vi ste vedno skrbni zame, Janez! Toda še ljubše bi mi bilo, ko bi mi bili prinesli ne srnice, ampak srnjaka, in sicer živega — svojega Matijca.“

„Nič boljšega bi mi ne mogli storiti, vaše blagorodje! Prav hvaležen sem vam za to, in ko Matijec pripelje prihodnje dni jedenkrat izbranega psa, obdržite ga tukaj.“

„Hvala vam lepa, prijatelj. Ali kaj porékó matere v samostanu?“

„Nič ne morejo reči. Jaz sem njihov služabnik, a moj sin ne.“

„In Antonija?“

„Kaj hoče ubožica? Njene urice so sešete.“

„Škoda zanjo. In Rotijica?“

„Rotijico bo pa že treba doli v samostanu pustiti. Saj vé vaše blagorodje, da

častni gospod Kancijan in moja Antonija ne moreta priti do druge misli.“

„Škoda! Pri nas bi bila Rotija dobro shranjena in —. No, pa saj je še čas! Mlada je in v samostanu se bo še mnogo lepega naučila.“

„Jaz mislim tudi tako.“

„No, pa sediva prijatelj! Kaj da ste danes tako otožni? Ljuba Antonija vam dela skrbi, kaj ne?“

Grajščak prime oskrbnika za roko in pogleda mu v oči.

„Vi nekaj zakrivate, Šoren? Povejte, kaj vam tare srce?“

„Blagorodni gospod Jakop! Kolikorkrat vidim tega škorpionarčka, ne morem biti vesel. In danes sem ga videl, ko je lovil tisto golazen tam doli ob potoku.“

„Ali vé mladi Cucelj kaj?“ vpraša skrbno grajščak in pogleda v tla.

„Ve, ve, vse ve. Le o svojem starem ne ve nič gotovega. Ugiba in izkuša“, odgovarjal je po tihem oskrbnik.

Grajščak položi desnico na čelo in se zamisli. Čez nekaj časa izpregovori:

„Jaz sem nedolžen. Vi ste pa izpolnili ukaz svojega gospoda. Toda Friderik? Bog se usmili njegove duše!“

„O vojnem času je marsikaj dovoljeno, vaše blagorodje!“ tolaži ga oskrbnik.

„Toda krivica ni dovoljena nikoli, Janez Šoren!“

„Krivice ni delal gospod Friderik, ampak Turčin.“

Grajščak se zopet zamisli.

„Pojasnil nam bi najbolj to sitno stvar gospod Kancijan“, zine zopet gospod Jakop.

„Tega ne, vaše blagorodje! Izgubljeni smo, če se to zgodi.“

„Vi morda že, a jaz?“ nasmehne se pikro grajščak.

„In koga sem služil jaz, ali Janeza Šorna ali gospoda Kamenskega?“ odgovori vprašaje oskrbnik.

„Ne bojte se, dragi hišni prijatelj! Prepričan sem, da ste zvest tovariš in da ste bili zvest hlapec svojega gospoda — celó zvest v nedovoljenih stvareh“, hotel je še

pristaviti grajščak, vendar ni hotel dalje zbadati svojega prijatelja. Zasvitalo se mu je nekaj v teh pogovorih, in tista sumnjičavost, ki ga je večkrat obletavala, izginila je na mah. Spomnil se je pa Jakop svojega brata in njegovega pisma in spet je običajna otožnost splavala na njegovo obličje.

„Torej fanta vam pošljem?“

„Pošljite ga za gotovo in pozdravite ubogo Antonijo“, odgovori grajščak in misel na ljubega mu dečka ga zopet oveseli.

„Sluga pokorni, blagorodni gospod Jakop!“

In oskrbnik zapre duri za seboj. Grajščak pa je odprl okno proti zahodu in slonel dolgo zamišljen pri oknu, dokler ga hišna ni prišla klicat k zajutruku.

IV.

In čuješ od daleč, kako med
skalovjem
Globokotekoča se Kokra valí?
Ti znana je hiša nad njenim
bregovjem,
Ki tam iz zelenja se nama blišči?
Fr. Levec.

Cucelj sam si ni mislil, da se njegova beseda tako kmalu uresniči. Slišal je pač, da je Tabrovka že dalje časa bolna in kaj ji je. Tudi je ugibal, kako jo bo lečil, ako ga pokličejo. Toda na misel mu ni posebno hodila Tabrova žena, in ko je jeseni svoj lov dokončal, pripravljal se je, da odide na zimo s polšjimi kožami in škorpijoni po svetu.

Preprosti kakor gosposki ljudje so bili takrat po svetu vražasti. Pa saj jih še danes ne manjka. Dasi mladi Cucelj ni bil posebno na dobrem glasu, vendar v sili se je vsak rad zatekel tudi v njegovo hišo. Kaj čuda, da je tudi oskrbnik Taber pozelel po njem, ko je njegova žena stanovitno obležala v postelji.

Jeseni je bilo. Listje je že odpadlo in ljudje so je pridno spravljali za steljo. Že tako slaba pota so bila polna samega blata in ilovice, in otožno oblačno nebo je viselo nad zemljo.

Tam nad Kokro, kjer stoji vas Visoko, čepela je v bregu nad malinom lesena koča

— dom Martina Cucelja. Robide, maline, drenulje in medvedje hrušice so rastle okrog koč, tako da se je koliba Cuceljeva po leti komaj videla izmed zelenja. Tako preprosta hišica in vendar kako se je podala v tistem grmovju kakor le kaj! Hišnih sten od zunaj ne moremo popisovati, ker so bile založene okrog in okrog do podstrešja z drvi najrazličnejše vrste. Na voglih so bili nagromadeni sami panjači, ob prednji steni naklana polena iz smrekovine in borovine, na straneh polenica iz bukovine in zadaj sami okleščeki. Ako bi ne imela hiša nobenih sten, dajala so že drva dobro zavetje. Vrata pri koči se niso obračala na tečajih, ampak porivala iz jedne stene v drugo. Na sredi je imel Cucelj svojo kuhinjo in hlev. Seveda ni bilo živine na izbiri. Imel je jedino kozo, katero pa je vsakkrat pomladi kupil in jeseni zaklal ali prodal. Tako ni bilo treba jeseni drugega kakor dom zapreti in šel je brez oporoke po svetu. Koča njegova ni hranila v sebi dragocenostij, zato jo je Cucelj brez skrbi zapustil. Jedino drva njegova so bila v nevarnosti — a imeli so ljudje tak skrivnosten strah pred njim in njegovo koč, da si nihče ni upal kaj hudega storiti. Le kak berač je včasih prenočil tukaj, da je potem drugi dan ljudem lagal, kako straši v Cuceljevi hiši in kakšne prikazni se drvé po nji — a to zato, da je dobil več miloščine, ljudje pa več strahu pred Cuceljevino. Le nekaj je bilo, kar je hotel Cucelj spraviti. In to so bila razna zdravilna zelišča, ki so mu ostala za zimo. Ta zelišča pa je Cucelj pred svojim odhodom zakopal, da ni vedel nihče, kam.

Sicer pa v Cuceljevi koči ni bilo nič posebnega. Tistih par črepinj za kuho in nekaj stare obleke — kdo bi se menil za to? Praznih sten pa se kmalu človek naveliča. Saj še stropa ni bilo, le ostrešje je bilo dobro z deskami zabito, in če je katera deska odgnila, s slamo zamašeno. Okna so bila lesena, ki so se zvečer zapahnila, po dnevu pa jih treba ni bilo. Kuhinja je bila pod ostrešjem vsa z ilovico zamazana.

Pred to koč je sedel Martin Cucelj, ko priteče izza vogla Tabrov Matijec.

„Boter, oče so me poslali, da pridete pogledat našo mamo. Jako so bolni.“

Pikro se nasmeje hišni gospodar, sedeč na panjaču in popravljajoč svoj kupčijski koš, ker mu je manjkalo nekaj viter na vrhu. Čez nekaj časa se odzove in popraša dečka, dasi je dobro vedel, čegav je:

„Čegav pa si, fant?“

„Tabrov s Hriba; kaj me ne poznate?“

„Ali meniš, da moram jaz že vsakega smrkovca poznati?“

Dečku pa ni upadel pogum.

„Prosim vas, pridite hitro k nam.“

„Povej očetu, naj sam pride pome.“

Žalosten se obrne Matijec in steče domov.

„Saj fant je nedolžen, a moram mu pokazati, da jaz nisem tako za vsak dan“, govoril je Cucelj sam sebi.

Ljubezen do žene je v Tabru premagala nevoljo. Ne vem kaj bi bil dal, da mu ni bilo treba iti do Cucelja, toda sila kola lomi. Ženi je hotel ustreči in ni hotel kriv biti, ako bi se pozneje očitalo, da ni poklical Cucelja.

„Zaradi tebe, ljuba Antonija!“ reče ženi in odide. Počasi je šel, da se je že popolnoma mrak vlegel na zemljo.

Cucelj je kuhal večerjo.

„No, kaj pa da se vaša visokost poniža priti v mojo hišo?“ nagovori Cucelj oskrbnika.

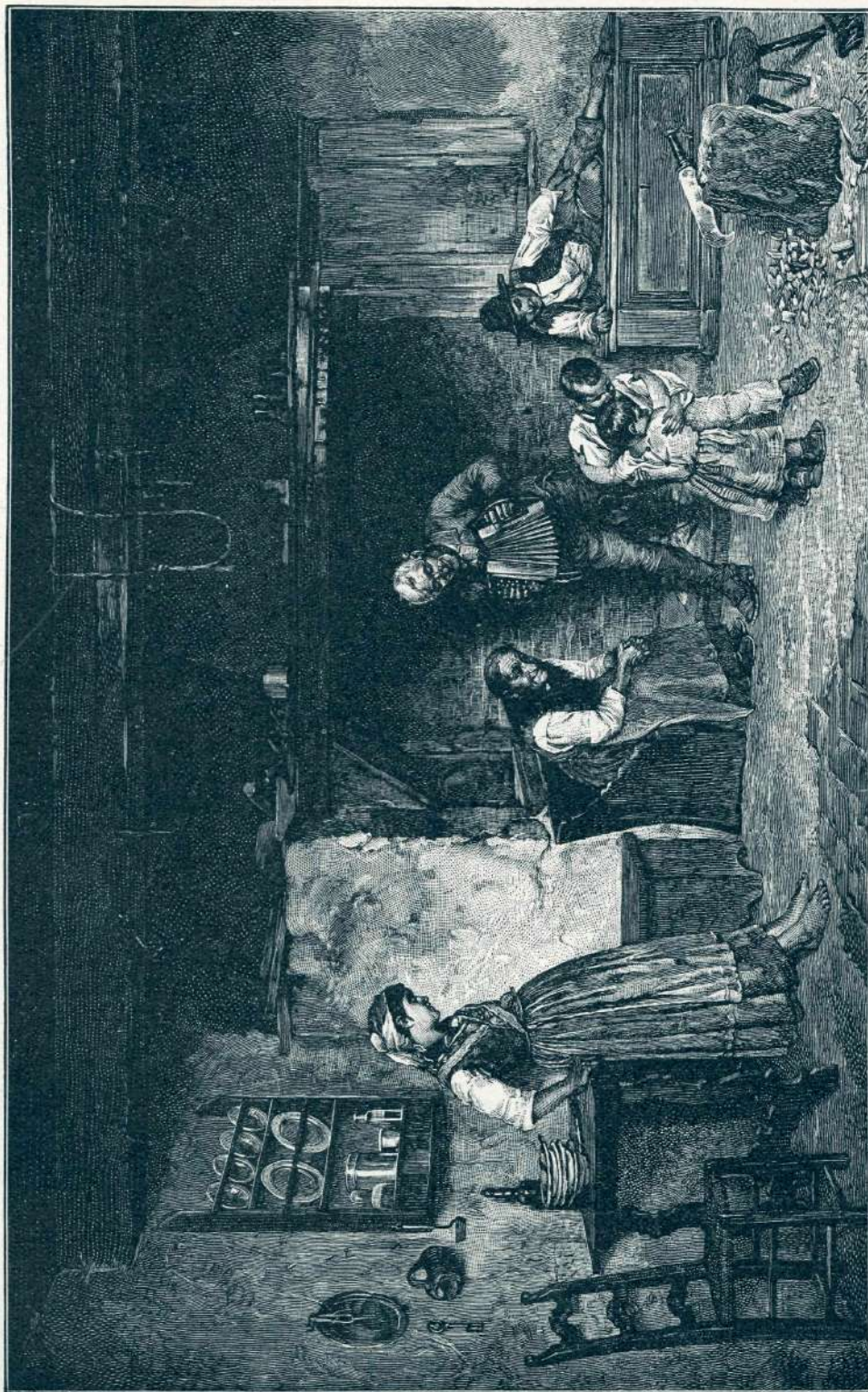
„Tudi tebe lahko zadene kaj takega. Pod Bogom smo vsi. Nikar ne muči vsaj moje žene, ako že mene ne moreš pustiti pri miru! Povej, povej, s čim jo hočem ozdraviti? Vse sem že poskusil —.“

„A nazadnje je vendar-le Cucelj dober, kaj ne?“ seže mu v besedo Cucelj. „Veš ti, Janez, polajšal ji bodem bolečine, da bo laže trpela, a ne zavoljo tebe, ampak zavoljo nje. Toda ozdravil je ne bom, ker je nečem. Ali si me razumel?“

Oskrbnik je molčal in solza mu je kapala na tla. Cucelj je ni opazil.

„Torej daj, kar že hočeš.“

Cucelj je vedel, da Tabrovka hira za sušico in da je neozdravljiva. Zato se je naredil modrega in tako odgovoril. Taber pa

Dedova zabava.

Slikal A. Glisenti.

v svoji žalosti in vražnosti je mislil, da so Cuceljeve besede resnica. Zato je v obupu izpregovoril imenovane besede. Cucelj je stopil v izbo in kmalu prinesel v roki nekaj suhega listja.

„Tu imaš vijoličnih listov. Skuhaj jih na vodi in to vodo naj pije tvoja Antonija. Hodi!“

Taber molčé odide.

Vijolična voda je res polajšala Tabrovki bolezen nekaj dnij, a ubožica je kmalu izdihnila dušo.

Sedaj je bil Janez Taber popolnoma prepričan, da je Cucelj res vedel ženino bolezen in da se je zgodilo, kakor je on rekel. Vrhu tega je videl, kakor je sam pravil, na mizi pri Cucelju mazilo, s kakoršnim se čarovnice mažejo. To ga je popolnoma potrdilo, da je Martin Cucelj čarovnik in razglasil je to med ljudmi. Kakor hitro pa je ta govorica prišla med ljudi, razkačena je bila cela vas.

Oskrbnik sam se je izrazil, da je Cucelj čarovnik in da mu je ženo začaral, in to je bilo ljudem dovolj takrat. Vrhu tega je bila rajna Cuceljeva mati na sumu, da je čarovnica.

Beseda čarovnik ali copernik pa je takrat veliko pomenila. Kogar se je to ime prijelo, tega se je tudi držalo, in ni mu bilo dobro. To je dobro vedel tudi Martin Cucelj. Pobral je vse svoje stvari in po noči odrinil v kokrske hribe, da ne bi ga ljudje nadlegovali. Res, drugi dan se je zbralo okrog njegove kočee mnogo ljudij. Ko so se preverili, da Martina ni več v koči, bili so še bolj nevoljni, tako, da so mu zažgali leseni dom.

Velik ogenj se je pokazal na obrežju in kočea Cuceljeva je pogorela do tal.

Martin Cucelj pa je gledal tam gori z Možjance, kako mu je gorela kočea ob Kokri, in je zapretil s pestjo:

„Le počakaj, še te bom!“ (Dalje.)

V tretje gre rado.

(Spisal Janko Barle.)

(Konec.)

III.

Po tem prijaznem dnevu je spala Anica prav dobro, a drugega dne je bila že na vse zgodaj pri svoji šivalni mizici. Ko je bila sedaj sama pri svojem opravilu, ponavljala si je v duhu posamne prizore včerajšnjega izleta. Že dolgo se ni tako zabavala, in morala si je nehoté priznati, da je ravno gospod Dobran največ pripomogel k temu. Povšeči ji je bil in čutila je, da je jako ljubezniv in ugoden. Njegov obraz ji je bil živo pred očmi in njegov glas, kakor da je še vedno slišala v svojih ušesih.

„Saj menda vendar ne bo tak, da ne bi hodil več po tej ulici v pisarno“ — mislila si je in tega jutra večkrat kakor navadno pogledala na ulico. Skoraj nobeden

ni utekel njenemu pogledu, pa tudi še nikoli ni šivala tako malomarno kakor danes. Dobrana pa le ni bilo, dasi je bila že pozna ura.

„Torej je vendar storil, kakor je rekel! Nisem mislila, da je tako trdoglav!“ — vskliknila je nevoljno in sklenila, da samo še jedenkrat pogleda na ulico in nič več. Kar je zagledala njega! Stopal je ponosno, a tudi on jo je precej zapazil, nasmehnil se ji in jo prijazno pozdravil. Odzdravila mu je, zarudela in sama ni vedela, zakaj, ali tako je bilo, da ji je srce hitreje utripalo. Tega ni preje še nikdar očutila. Gledala je za Dobranom, naslonivša svojo kodrasto glavico na roko. On je že davno izginil, a ona je še slonela in mislila — mislila o njem. Kar prestrašila se je, ko se je zopet vzdramila, češ: „Kaj mislim neki

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal Peter Bohinjec.)

(Dalje.)

V.

Pa jo znajde volčja glava,
Meni, ta bo najbolj prava.

Nar. pesem.

Ko je Antonija zatisnila oči, gledal je hitro Taber, da svoja otroka izroči v druge roke. Sam se pač ni utegnil ukvarjati mnogo z otrokoma, ker je imel dovolj posla z oskrbništvom. Zato je poslal sina Matijca po dogovoru v kamenski grad, hčer Rotijo pa s posredovanjem cerkljanskega župnika v veselski samostan. Sam je ostal v svoji hišici in stregla mu je žena srednjevaškega cerkvenika. Rad je zahajal v grad in vesel je bil, da je svoja otroka izročil v tako varne roke. Rotija je bila zadovoljna v samostanu, še bolj pa dominikanke, ker se je odlikovala v pridnosti in pobožnosti. Posebno vesel je bil Taber svojega sina, ki je opravljal v gradu službo pesarja.

Matijec se je kmalu prikupil poslom in gospodi. S svojo pohlevnostjo in s svojo srčnostjo je očaral vsakega grajskega prebivalca. Vdova Katarina je imela posebno veselje nad njim, in ni ga bilo dneva, da ne bi poprašala po grajskem pesarju. Koliko nedolžnega smeha v pogovoru je povzročil Matijec s svojimi psi! A nad vse se je vlegel v srce kamenskemu gospodu Jakopu. Ta ga je klical k sebi in vabil na lov; naposled pa že ni mogel biti brez pesarja Matijca.

Matijec je zrastel čvrst mladenič. Visoke in krepke postave je bil, zdravih udov in lepega vedenja. Grajščak mu je dal priliko, da se je izuril v marsikaki stvari, katere ne doseže tako hitro grajski posel. Pravil in razkazoval mu je tudi večkrat skrivnosti, katere so tlele v srcih grajske gospode.

Nekega dne sta prišla Jakop in Matijec z lova. Radoval se je gospod pesarja, ki je tako izborno izučil njegove pse, in ga vprašal: „Ali si bil kdaj na konju, Matija?“

„Samostanske konje sem jezdaril dostikrat po pašniku. A na sedlu še nisem sedel!“

Grajščak mu ukaže pripeljati mladega konja in pravi:

„Matijec, poskusi!“

Pesar se dvigne skokoma na mladega žrebca, in kakor blisek zdirjata po širnem dvorišču. Precēj časa je iskri vranec dirjal po dvorišču, a Matijec je sedel mirno na njem. Ko pa se je konj utrudil, prime ga Matijec za brzde in sedaj začneta zopet tekati po dvorišču gori in doli. Vranec je stopal ali dirjal, obračal se in sukal, kakor je bila volja Matijčeva. Vsi so se čudili gibčnosti in srčnosti mladega Šorna. Grajščak namigne lahno z roko, Matijec poskoči hipoma raz konja in podá brzde bližnjemu hlapcu. Gospod Jakop pristopi k fantu in ga potaplja po rami, rekoč:

„No, sedaj vidim, da si pravi fant in da ti ga ni kmalu para. Od danes naprej si moj oproda, in kjer bo Kamenski gospod, tam bo tudi njegov oproda Matijec.“

Fantu je dobro dela ta pohvala.

„Čez pol ure pridi k meni“, reče grajščak in odide v svojo sobo. Počasi je stopal po stopnicah in se zgasil pri gospej Katarini, katera je gledala ves prizor na dvorišču raz okno.

„Škoda, da ni tudi Rotija pri nas“, deje gospa Katarina.

„To je zasluga župnika Kancijana.“

„No, počakajmo malo. Prav je, da se dekletke kaj priučijo v samostanu. Toda ti si poten in truden, ljubi moj sin! Pojdi in preobleci se, da se ne prehladiš.“

In Jakop vstane ter se poslovijo pri materi.

Sedel je na naslonjač pri oknu in gledal venkaj. Solnce je zahajalo za gore. Grajščaku se je potemnilo čelo, na misel mu je prišel stari Taber. Vedno manj mu je ugajal ta mož. Toda spomnil se je hipoma tudi brata Friderika in zatrl je v sebi zlovoljne misli.

Iz tega mučnega premišljevanja ga je vzbudil prihod Matijčev.

„Zdrav mi bodi, dečko, odslej moj prijatelj! Sedi semkaj in pokažem ti knjige, ki obsegajo globoke skrivnosti. Veš, Matijče, v naravi je tinktura, ki dela zlato iz kovin. Videl si že nekaj poskusov pri meni. In dá se tudi bodočnost ugibati.“

Mrak je legel na zemljo in tišina je zavládala po gradu. Matijec je molčal.

„Tvoje ime je Mathias. Ali veš, kaj to ime pomenja? Zloži črke in dobodeš pomen: tih a sam. Ali umeš, kaj to pomenja?“

Matijec ni odgovoril, ampak samo prikimal. Mrak se je vlegel tudi v njegovo mlado dušo. Tako nekako tesno mu je bilo tisti trenutek pri srcu.

„Jutri zjutraj odideva zgođaj proti Štefanji gori. Poskrbi vse, da boš jezdaril tudi ti. Vranec, ki si ga večeraj ukrotil, je tvoja last. Sedlo pa si izberi, katero hočeš!“

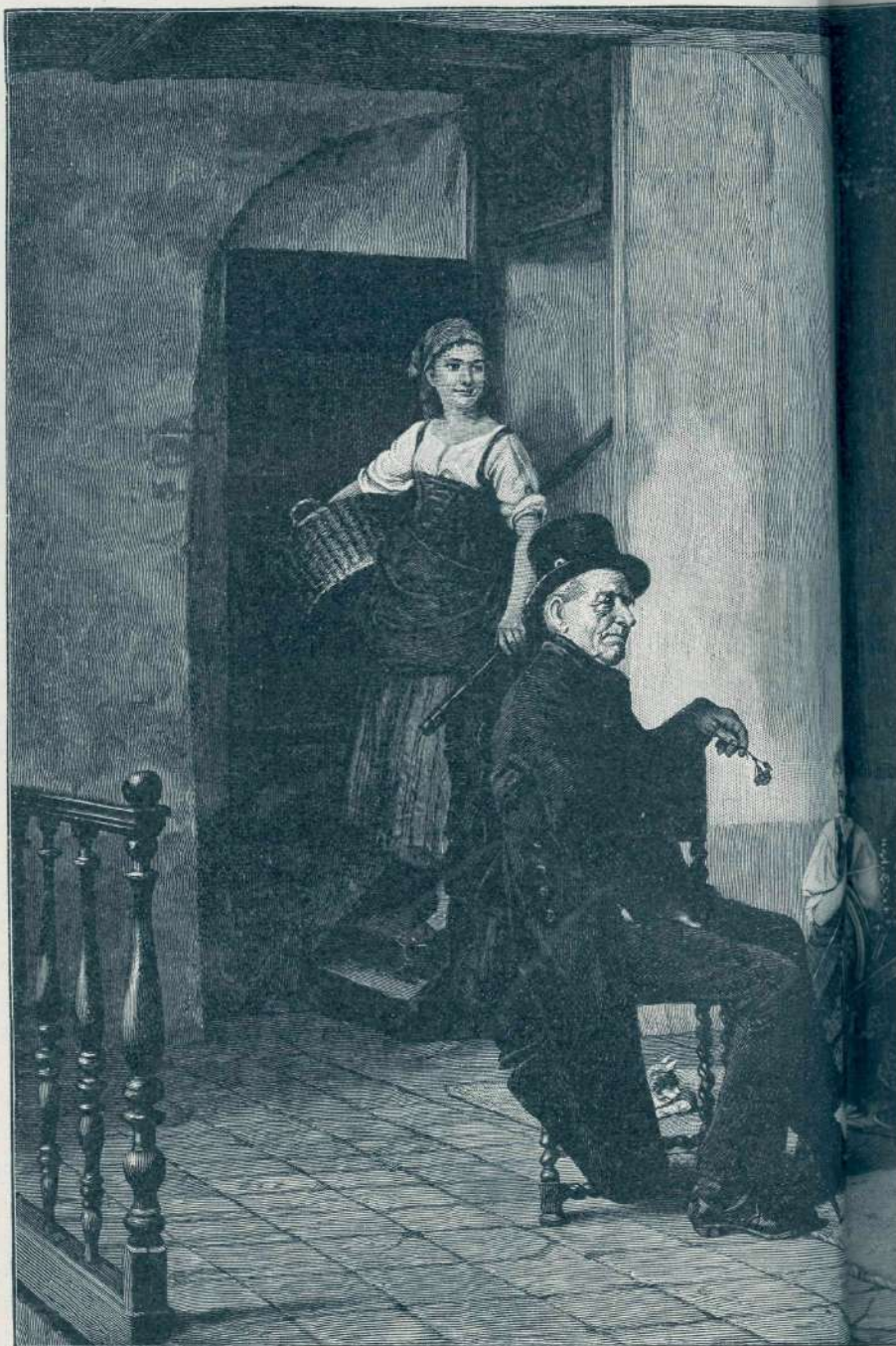
Takoj se je zopet razvedrilo mlado čelo Matijčevo; vstal je, poklonil se in rekel:

„Hvala vam, blagorodni gospod! Hvaležnost mojega srca vam ne ugasne nikoli.“

„Dominus tecum“¹⁾, zakliče grajščak za odešlim oprodo.

Predno se je zjutraj danica skrila za kamniškimi planinami, že sta mlada grajska jahča jezdila z dvorišča.

Obrnila sta se najprej po dolini in za samostanom izginila v temnem gozdovju. Ob potoku Plevnjeku sta jahala korakoma in

¹⁾ Gospod s teboj!

le kaj malega govorila. Ko prideta do nekega zarastlega mesta, izpregovori oproda:

„Tukaj-le sem najrajši zahaja Cucelj.“

„Morda še danes nanj naletiva.“

„Morda. Saj sedaj največ pohaja po gozdih, odkar so mu ono leto zažgali kočo.“

Grajščak obmolkne. Nič ljubo bi mu ne bilo, da se sreča s Cucljem. Nerad bi videl, da zine kako sumljivo besedo, katere ne bi maral, da jo sliši njegov mladi spremljevalec. Toda komaj se je jezdec udal tem mislim, že zašumi nekaj za grmovjem ob potoku. Konja začneta hrkati in psa lajati.

Kmalu obstaneta. Psa se zaženeta v človeka, ki je sedel ob potoku za debelo jelšo in vihtel svojo debelo gorjačo, da se je kar slišalo. Matijče je poklical psa, ki sta se kmalu pomirila. Grajščak pa je osorno vprašal:

„No, kaj delaš tu, človeče?“

„Noge si izpiram, vaša milost.“

„In kaj imaš v košari poleg sebe?“

„Izvolite pogledati“, odgovori zopet mirno človek ob potoku. Ustnice pa so se mu nabirale v nasmeh.

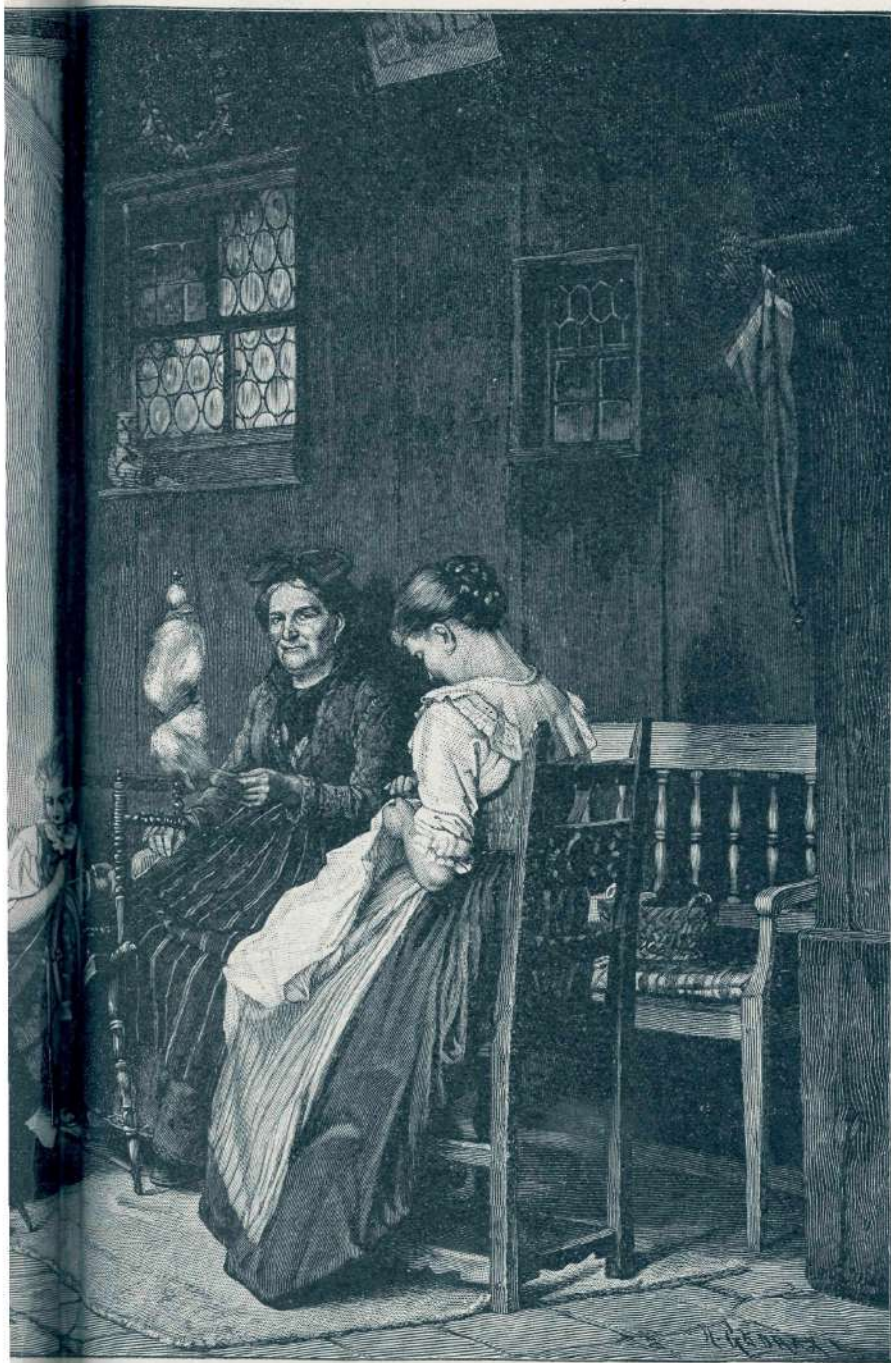
„Kdo pa si ti?“ vpraša jezno grajščak.

„Kaj me ne poznate, vaša milost? Sin sem svojega očeta, tistega, ki so mu Turki mlinski kamen na vrat navezali.“

Cucelj — čitatelj ga je že uganil — je govoril zadnje besede s poudarkom, stopil po koncu in oči so se mu nekako divje zažarele.

„Ti si gozdni tat. Ali ne veš, da te imam oblast poslati tje, kjer je tvoj oče?“

„Kdo? jaz tat? Jaz sem tat, jaz, ki uničujem strupene živali kakor so kače in škorpioni, a tisti ni tat, ki je ukral življenje mojemu staremu očetu!“

Grajščak je prebledel. Ustrašil se je Cucelja. Neka skrivna moč ga je ponižala, da je hipoma postal mehak kakor vosek. Seveda je pripomogla k tej premembi navzočnost Matijčeva, ki je čudeč se poslušal ta pogovor. Ni si mogel razlagati vedenja grajščakovega in Cuceljevega.

Grajščak je zato hitro nadaljeval z mehkim glasom:

„No, Cucelj, le nikar tako hitro! Saj veš, da te jaz ravno ne sovražim kakor drugi ljudje in ti mene tudi nimaš vzroka sovražiti.“

Skoro hudobno se je smejal Cucelj ob teh grajščakovih besedah, češ: sem ga že ukrotil. Nadaljeval je pa tudi on z milejšim glasom:

„To tudi jaz vem, kar ste vi povedali. Toda kri ni voda iz potoka, in v žilah vaše milosti se pretaka taista kri, kakor v žilah vašega brata. Njega ni več, torej pridete vi na vrsto. A ker si nisva sovražnika, kakor pravite, dovolite mi, da smem kakor doslej loviti škorpijone v vaših vodah in še polhe v vaših gozdih!“

„Le lovi, Cucelj, le! Samo — saj veš, kaj mislim“, reče grajščak in položi prst na usta. „Tudi prazen ne pojdeš iz grada, kadar prideš.“

Ta obljuba se je Cucelju še najbolj prilegala. Zakaj doslej se ni smel skoro med ljudi prikazati, ker je bil preveč razvpit. Vedel pa je, če ga zapazijo v gradu, spoštovali ga bodo ljudje in pozabili njegovo minuloost. Sedaj mu je šinila v glavo še jako bistra misel. Vedel je namreč, s čim se mu najlože prikupi.

„No, ker je tako, vaša milost, prerokoval vam bom srečo. Pokažite mi dlan!“

Grajščak je stegnil z veseljem svojo desnico proti Cucelju, ki je ogledoval žile na dlani, ozrl se pa tudi večkrat kvišku. Zavaljal mu ni, da ne bi mahnil z mečem po njem. Naposled je stopil za korak nazaj proti jelši in rekel:

„Srečni bodete, a ne dolgo, potem pa bode zmerom srečni.“

Gospod Jakop je bil dokaj lahkoveren kakor sploh ljudje tistih časov, in gotovo bi

bil sklenil s Cuceljem celó ožje prijateljstvo, ako bi ne bilo med njegovim in Cuceljevim stanom toliko razlike. Prepričan je bil, da Cucelj kot čarovnik mnogo vé.

Slovo je bilo torej do cela drugačno kakor je bil pozdrav, in grajščak je premišljeval prerokovanje Cuceljevo, dokler ga oproda ni nagovoril:

„A povejte mi, blagorodni gospod, kaj pa hoče ta človek, ki tako čudno zmedeno govori? Ali je nor?“

„Kaj pa, norec je, norec! Veš, da se drugače ne bi bil tako pogovarjal ž njim“, odgovori hitro Jakop, vesel, da ga je Matijec sam napeljal na ta odgovor.

„Jaz sem mu že hotel posvetiti. Kar tlelo je v meni. Toda ker niste nič ukazali, premagal sem se.“

„Veš, Matijče, z norcem je najbolje ravnati z lepa. Drugače veš da bi mu ne bil pomolil roke.“

S tem odgovorom je bil Matijec zadovoljen, dasi se je večkrat pozneje domislil tega čudnega sestanka v gozdu, pa mu tudi nekatere besede Cuceljeve še dolgo niso izginile iz spomina.

Hitro sta pognala mlada jezdec konja po mehki, mahoviti stezi, dokler nista izginila visoko gori v temnem gozdu pod Štefanjo goro. Le lajanje psov se je slišalo še tu pa tam.

Cucelj pa je nadaljeval svoje delo ob potoku in mrmral samemu sebi:

„Srečen si, srečen sedaj ob Matijčevi strani, toda trpel bodeš ti za Friderika, kakor gotovo je bil on tvoj brat. Ha, ha, ha! Grajščak je, a boji se me. Kajpak! Čarovnik! He!“

VI.

Mnoge Turci glave odsikoše,
A još veće roblja zarobiše.

Andr. Kačić-Miošić.

Trikrat je bil že prihrumel bosniški poveljnik Izak-paša l. 1471. čez Hrvaško na Kranjsko, pomoril vselej veliko število ljudi in še več odpeljal v sužnost. Tretjič se je prikazal o Duhovem in razdelil svojo četo

na tri tolpe. Jedna druhal je divjala poleg Save proti Kranju in Kokri.

Visočani so hitro zapazili goreči kres na Šmarjetni gori in takoj vedeli, da se bližajo Turki. Naglo so pospravili vse dragocenosti v obzidani Hrib, kjer so tako junaško in srečno odbili Turke pred dvema letoma. Ženske, otroke in starce so poslali največ visoko gori na Zaplato, kjer so bili varni pred Turki. Možje in fantje pa so se utaborili v Hribu. Grajščak Jakop je izročil oskrbniku Janezu Šornu poveljništvo v Hribu in poslal mu je celó na pomoč sina Matijca, ker je vedel, da je Hrib poglavitna trdnjava, in če hrib ubranijo, ne bode mikalo sovražnika dalje dreviti se. Grajščak Jakop pa je branil grad Kamen, kamor so pribežale tudi bele nune iz Velesala s svojimi dragocenostmi.

V četrtek pred Duhovim so prihrumele prve tolpe krvoločnih Turkov do Visocega. Nič kaj jim ni bilo po volji, ker so našli vas prazno in zapuščeno. Zato brž planejo proti Hribu. Z divjim naskokom se zaleti divja druhal proti zidovju, toda kmalu uvidi, da ne pojde tako hitro in da bode potreba več časa oblegati tabor. Ušotorijo se torej Turki pod Hribom in poskušajo sedaj tu sedaj tam udreti. Toda kadar se je prikazal Turek na zidovje, padlo je truplo brez glave pod zidovje.

Že dva dni so naskakovali Turki zidovje in iskali skrivnih vrzelij. Naveličal se je poveljnik dalje časa mlatiti prazno slamo pred taborom in izprevidel je, da bo morda cel mesec pretekel, predno bi tabor zasedli. Toda zato niso prišli Turki, da bi se obotavljali toliko časa. Imeli so navado hitro priti, hitro narediti in hitro oditi.

Bilo je binkošno soboto večer. Poveljnik Alam-beg je že davno povečerjal. Sedeč na tleh v svojem krasnem šotoru je še pil črno kavo iz lepe čaše, počasi, počasi — znamenje, da je nekaj mislil, a ni vedel, kako bi jo obrnil.

Kar vstopi njegov sluga in pové, da so ulovili vojaki nekega človeka, ki je tičal skrit v grmovju tam ob vodi.

Begu se obraz razjasni in reče:

„Evo ti srebrnjaka, ker si mi povedal to krasno novico! Tvoj je.“

Sluga odide veselega obraza iz šotoru. Kmalu na to pa privlečeta dva turška vojaka neznanega človeka v begov šotor.

Plašno je gledal in vendar se je videlo, kakor bi le posiljeno kazal svojo bojazen. Mož z debelo gorjačo, majhnimi očmi in kljukastim nosom je Martin Cucelj. Ker je mnogo hodil po svetu, znal je tudi nekaj hrvaškega. Zato je moško sam odgovarjal Alam-begu, ki je kazal silno zanimanje zanj.

„Od kod si prišel, pes krščanski? Ali si šel vodo pit v Kokro?“

„Nisem šel pit vode, ker je imam dovolj doma in še boljše od Kokre, mogočni gospod!“

„Kje si prilezel iz tabora?“

„V taboru jaz nimam nič opraviti. Prišel sem z gorá in zvedel sem šele sedaj, da ste vi Turčini zasedli naše hiše. Zato sem se skrival za Kokro“, lagal je debelo Martin Cucelj.

„Povej, kje bi se prišlo najprej v tabor. Ako ne poveš, razparati ti dam trebuh in čreva obesiti na drevo.“

Cucelj se ni ustrašil tega pretenja:

„Kaj? Jaz bi vam že povedal, ako bi vi meni poprej povedali, da me izpustite.“

„Svobodno bodeš smel stopati po naših šotorih, in Izak-paša ti podari najlepšega arabskega konja. Tega te zagotovem jaz, Alam-beg, pri Mohamedovi bradi.“

„Torej slavni Alam-beg, jaz sem se pokazal zato tvojim vojakom, da ti dam svojega največjega sovražnika v roke.“

„In kdo je ta tvoj sovražnik?“

„To, Alam-beg, je tudi sovražnik tvojega paše, ki mu je pred dvema letoma toliko vojakov pomoril, to je Janez Šoren, oskrbnik velesalskega samostana in poveljnik posadke v Hribu.“

„Sam Alah te je poslal, krščanska duša! Kaj hočeš imeti za svoj trud, govôri! Ni je tako dragocene stvari, katere bi ti ne privoščil Alam-beg, tvoj prijatelj.“

Toda Cucelj ni dosti zaupal turški glavi. Zato si je mislil premetena butica: „Cucelj, varuj pred vsem svojo kožo!“ Malo je pomislil, potem pa odgovarjal:

„Jaz sem pripravljen pokazati skrito pot, ki drži pod zidovjem v tabor. Prav naravnost v Šornovo klet se pride. Tam so hranjene mnoge dragocene stvari in sam oskrbnik Taber čuva sedaj ondi s svojim sinom. Toda ne zameri, modra glava, slavni Alam-beg, jaz moram biti zagotovljen svoje svobode. Ako ti je prav, naredimo tako: Ti mi daš za spremstvo svojega najzvestejšega vojaka — toda brez orožja. Orožje izročiš meni. Nato greva visoko gori v goro in tamkaj jaz označim skrivno pot, o kateri sem govoril. Brez skrbi bodi zanj! Jaz znam dobro za vse steze in vojak se ti povrne v treh urah, kakor je odšel. Kajpada, tje brez orožja, nazaj z orožjem in s skrivnostjo v srcu. To je moj sklep. Sedaj pa stôri, kakor ti drago. Da pa ne boš mislil, da imam kak drug namen kakor uničiti svojega sovražnika, bodi ti to v dokaz, da ne vzamem nobenega darila.“

Alam-beg ni bil kaj zadovoljen s to pogodbo Cuceljevo. Toda kaj je hotel!

„Bodi“, reče naposled turški poveljnik, „toda prisežem pri Mohamedovi bradi, da nam ne uideš, ako si nas prevaril.“

„Velja! Toda izgovorim si to: Hrib zapustite takoj, ako Tabra ujamete. Tudi sina njegovega Matijca izpusťite. Samo za poveljnika jaz dam svojo besedo.“

„Zgôdi se po tvoji volji!“

In kmalu nato je Cucelj korakal s turško sabljo in s turškim vojakom mimo šotorov. Izginila sta v gozdu za Olševkom in ko sta prišla na vrh Možjance, ustavila sta se pod visoko skalnato steno.

„Stojva, Turčin! Jaz ostanem mož beseda. Glej, da boš tudi ti! Poslušaj me! Tam onostran Hriba pri zidovju cerkvice sv. Radegunde je skriven vhod pod zemljo. Ko odmeriš sedem korakov pri cerkvi, pobrskaj malo in naletel boš na lesen pokrov, z rušo pokrit. Pokrov vzdigni in kmalu prideš skozi podzemeljski jarek do vrat oskrbnikove kleti.

Potrka in zakliči: ‚Bog z nami‘ in odprla se bodo vrata. Drugo reč veš. Sedaj pa malo počakaj.“

Po teh besedah se Cucelj hitro obrne in spleza po robu skalnate stene. Ko je bil visoko gori na vrhu, izpusti Turčinu orožje raz steno, da je palo predenj.

„Sedaj pa hodi po poti, od koder si prišel“, zakliče Cucelj nad vojakom in izgine med drevjem.

Čez tri ure se je vrnil turški vojak v begov šotor. Silno se je razveselil Alam-beg in obetal prišlec lepa darila.

Takoj so se dovršile potrebne priprave. Sam beg je vodil malo četo previdno do cerkve sv. Radegunde. Tu je dobil vsak svoje povelje, beg sam se je pa plazil po trebuhu do označenega mesta.

Nakrat obstane. Nekaj se zaziblje pred njim. Kar se dvigne zemlja in iz luknje pogleda človeška glava. Alam-beg hitro prime za sabljo in predno se je prišlec zavedel, že je zletela njegova glava po travnati ruši.

Bilo je polmračno. Begovi spremljevalci so zaslišali hipen jek in takoj so bili na licu mesta.

„Alah me je podpiral“, zakliče tiho Alam-beg. Brž potegnejo mrtvo truplo iz votline in hajdi v podzemeljski rov drug za drugim. Kmalu zadenejo na železna vrata. Alam-beg potrka in zakliče: „Bog z nami!“

Vrata zaškripljejo, toda komaj je Matijec — ta je odpiral — močni hrastov zapah odrinil, že ga zgrabi za goltanec močna roka begova. Matijec zavpije, toda že mu zamaši turški vojak usta s junjo. Klet je bila hitro polna turških vojakov. Oskrbnik je takoj čul klic sinov in pritekel v klet. Toda ni mogel dosti pomagati.

„Izdani smo“, zakliče z močnim glasom in udari dvakrat z debelo gorjačo, z železom na koncu, po turških glavah, tretjič ni več mogel. Že so mu mašili usta in ga uklepali.

Predno je prišla pomoč na Šornov klic, že so bili Turki iz kleti v hiši in roj turških vojakov se je pomnožil vsak trenutek.

Sedaj se je začel srdit boj. Klali in pobijali so se, da je bila groza. Toda Visočani

niso imeli več svojega poveljnika. Ležal je zvezan s svojim sinom v kleti. Da bi bil mogel vsaj zavpiti! Tako pa ni bilo pravega reda, v tem ko so Turki jako previdno postopali, imajoč vedno za seboj zaslombo in novo pomoč vojakov.

Ni dolgo trajal ta boj. Turki so kmalu poklali in polovili ujete Visočane, in ko je danica priplavala izza gorá, čuti je bilo le ječanje ranjencev in jokanje jetnikov. Tam doli pod Hribom pa se je razlegal močan „Alah“ v turških šotorih.

Turki niso držali besede Cucelju. Naredili so po svoje kakor drugod, in predno je solnce binškošno nedeljo doseglo vrh neba, ni bilo videti več turških šotorov. Odrinili so naprej proti Velesalu plenit in morit.

Tam na lopi pred cerkvijo sv. Radegunde je visel za pete oskrbnik Janez Šoren. Še je bilo nekaj življenja v njem. Toda pomagati si ni mogel.

Martin Cucelj pa je lezel po vseh štirih po osmojenem žitu, pazno motreč, da ga kdo ne zapazi, in ko se je priplazil do cerkve sv. Radegunde, zagledal je svojega sovražnika, visečega na lopi. Zloben posmeh se

mu je prikazal na ustnicah, in ko ni čul ne videl ničesar, kar bi ga motilo, razven ječanja obesencevega, pokazal se je iz žita in porogljivo nagovoril Šorna:

„No, gospod poveljnik, ali sedaj veš, kdo sem jaz? Kako se ti kaj godi v zraku?“

Oskrbnik je še spoznal glas svojega smrtnega sovražnika in v pretrganih besedah izpregovoril:

„Saj sedaj me pusti . . .“

Toda ni mogel dalje govoriti.

„O ne, dokler se ne iztegneš, hočem ti še družbo delati“, govoril je Cucelj peklenške besede.

„Kje je moj Matijče?“ povprašal je s hrpajočim glasom oskrbnik.

„E, ta bo sedaj Turkom tlako delal. Ne boš ga več videl. Živ pa je, živ.“

„Hvala Bogu!“ reče še oskrbnik in življenja ni bilo več v njem.

Nato skoči Cucelj bliskoma k mrtvemu truplu, odpne srajco in potegne raz vrat srebrno veliko svetinjo.

Kmalu je zopet izginil med žitom.

(Dalje.)

Gozdni izprehodi.

3. Jutro.

Na lahno po mirnem gozdu
Je vetrec zapihljal,
In listič je tresnil ob listič,
Tajinstveno zašumljal.

Nad gore se solnce je vspelo.
Čez stvarstvo razlilo svoj soj,
Prebudil po gozdnem zelenju
Krilatih je pevcev se roj.

Iz grl tisočerih zaoril
Prekrasen je slavošpev,
A v srcu je mojem obudil
Mogočen in sladek odmev.

In sklenil pobožno sem roke,
Kot v cerkvi pred Bogom bi stál.
In s polnim srcem Očetu
Sem hvalo in slavo dajál.

Fr. Ks. Meško.

4. Že stoletja . . .

Ej, življenje polje Že stoletja dolga
Tu po gozdni tmini, Gozd cvetè in hira, —
Žitje čudno v listju, Mlada bít tu žene,
V mehki mahovini . . . Deblo tam umira.

Že stoletja v vejah Žitje čudno polje
Spevi ptic zvenijo, Tu po gozdni tmini,
Že stoletja v mahu Žitje čudno v vejah,
Mravlje dom gradijo . . . V mehki mahovini.

Fr. Ks. Meško.

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal *Peter Bohinjec*.)

(Dalje.)

VII.

... . gdie kopito
Konj turački jednom stavi,
Da to mesto viekovito
Neporaste veče u travi.

Iv. Gundulič.

Lepo je bilo jutro binkoštné nedelje. Solnce se je dvigalo z vsem veličastvom izza planin in potemnilo čarobno krasoto ponočne kraljice. Vetrič je pihljaj in božal stebelca še zelenega žita, ki se je zibalo čez širno raván v valovitih podobah. Strnišče se je lesketalo od jutranje rose, in ob zakrivljenih vejah dreves so se lomili solnčni žarki. V vsej krasoti je bila narava, vendar ni bilo opaziti navadnega življenja. Ni bilo slišati mukanja živine na paši, ni se razlegal po dolih rog veselega pastirja, ni odmeval sladko-zvočni glas prepevajoče pastirice. Samo škornjanček je izletal iz dišeče detelje ter žvrgolel v sinji višavi, in iz bližnjega gozda se je čul glas kukavice. Tudi zvon v stolpu ni vabil danes pobožnega ljudstva v cerkev, dasi je bil velik praznik. Vasi so bile zapuščene in ljudje z živalmi vred so se skrivali po gorah. Le tu pa tam je pomolil kak oglednik glavo izza hiše ali izza grmovja. Poslali so ga s hribov, pogledat, ali je že varno vrniti se v svoja prebivališča.

O pač varno je bilo — a žalostno je bilo tudi. Hribska posadka je bila posekana vsled izdajstva in le malo jih je odneslo peté trdosrčnim mohamedanom. Žito je bilo marsikod pohojeno ali posmojeno, hiše zažgane, toliko dragih pomorjenih in toliko ljubih v sužnost odpeljanih.

Od Hriba se je Alam-beg napotil proti Velesalu. Naskočil je samostan, toda ta je bil prazen. Iz jeze ga ukaže zažgati. Za to ni bilo treba mnogo truda, ker je bil samostan takrat še lesen. Iz samostana so se zapodili

Turki proti gradu Kamnu. Temu pa niso bili kos. Ni bilo Cuelja, da bi spet nastopil službo izdajalca. Tri dni so se Turčini valjali pred gradom in naskakovali močno zidovje, toda Alam-beg je kmalu izprevidel, da je škoda vsakega časa, ki ga tu potratijo. Pač so se mu cedile sline po dragocenostih, katere so dominikanke odnesle iz samostana v grad, toda boljša je zdrava koža kakor bogastvo, mislil si je turški poveljnik in popihal jo je nenadoma po noči od grada.

Graščak Jakop jo udere s svojimi hlapci za turškimi roparji. Tam pri Kokri jih doide. Alam-beg je našel dobro zaslonbo ob vodi. Hipoma se ustavi in počaka naskoka Jakopovih hlapcev. Ti planejo z vso silo na turško tolpo in obnašajo se tako hrabro, da se je morala turška četa umakniti. Toda kam? Jakop se je védel prav viteško, srd nad grdimi Turki ga je navduševal. „Fantje, le naprej!“ zakliče svojim hlapcem in turške glave so že jele padati v Kokro. Seveda je tudi marsikatera slovenska glava odletela pod ostrino turških damaščank.

Gospod Jakop je zvedel spotoma, da je njegov zvesti oproda Matijec v turških rokah in da so oskrbnika, njegovega očeta, Turki obesili pred cerkvijo sv. Radegunde. Slišal je tudi, da je moral nekdo izdati skrivni vhod v Hribski tabor. To ga je tem bolj razljutilo in misel na ljubega Matijca mu je vnemala srčnost.

Alam-beg, ki je bil večji del svoje čete in ves plen poslal naprej, mislil si ni, da bi se ga kdo predrznil zasledovati in zato je počasneje hodil s svojim izbranim oddelkom. Zato je bil pač iznenajen ob nenadnem naskoku in slutil je, da se bo moral udati, ako ne ubeži.

Zato ukaže poskakati v široko strugo. Ker je bila Kokra plitva in je le po glo-

bočjem jarku premikala svoje valove doli proti Savi, bežali so Turki kar po strugi. Hrabri Jakop se je zapodil v nizko strugo za njimi. Toda nesreča je hotela, da je pri skoku njegov konj padel in mu legel na nogo.

Njegovi hlapci se ustavijo. Hitro pri-skočijo svojemu gospodu na pomoč. Dvignejo konja, konj vstane, a le na treh nogah se je opetakal krog svojega gospodarja.

A tudi gospodu Jakopu ni bilo mogoče vstati. Leva noga mu je bila zmečkana in dvakrat zlomljena.

Žalost se poloti zvestih bojevnikov in ni jih več mi-kalo poditi se za turško druhaljo, ki je že izginila izpred očíj za veliko skalo. Drevila se je po strugi dalje, prebredla pri Kranju Savo in onkraj Save dohitela svojo četo.

Iz vrbovja so splekli Ka-menski hlapci nosilnico in položili vanjo onemoglega gospodarja. Potrti so se vračali proti Kamnu.

Tam gori v grajskem stolpu pa je gledala gospa Katarina skozi okno po sorškem polji. Na visokem naslonjaču je sedela, zdihovala in tarnala. Na njeni strani pa je stala oskrbnikova Rotija in tolažila graščakinjo. Ubožica ni še vedela, kaj se je zgodilo tam doli v Hribu.

Bledo obličje gospe Katarine je žarelo od zadnjih žarkov potaplajočega se solnca.

„Bog ve, kje je sedaj moj ljubi Jakop? Rekel mi je, da se vrne do večera, ako ne dohiti turških roparjev,“ izpregovori Katarina.

„Ne skrbite preveč, milostna! Angel varih ga bode varoval. Saj gospe sestre tako pridno molijo že ves dan v grajski kapelici za njegovo srečno vrnitev.“

„Poglej, poglej, moja ljuba Rotijica, tam doli za Trato se vidi nekaj črnega. Ti vidiš bolje.“

„Ne vidim, gospa! To je najbrže tisti gozdiček ob potu, ki pelje k cerkvi sv. Rade-gunde. Oh, kaj ko bi šla pogledat, kako je mojemu očetu in mojemu bratu? Čudno je, da ni nobenega glasu! Saj so vender Turki že odšli.“

Risal Ant. Koželj.

Napravljanje.

„Le počakaj, Rotijica! Sedaj še ni varno hoditi zunaj. Saj pride Matijec tako nazaj v grad in povedal bode vse.“

„Kaj pa, če so ga Turki ujeli? Oh, kar groza me je!“

„Kako je to, ljuba moja, da znaš druge tako lepo tolažiti, sama pa si tako neza-upna? Kadar pride gospod Jakop, povedal bo vse.“

Kar potrka nekdo na vrata. Vstopi dekla in pove, da bi gospod župnik Kancijan Vidovec rad govoril z Rotijo.

Kmalu na to vstopi prišlec. Tudi on se je zatekel s svojimi ljudmi v Kamenski grad, ko so se Turki napovedali. Stanoval je v zakristiji grajske kapele in prečul z Vele-salskimi nunami skoro noč in dan v molitvi. Ko je slišal, da so Turki zapustili grad, poslal je takoj hlapca pogledat v Cerklje. Vrnil se je ravnokar in povedal, da v Cerkljah ni bilo Turkov. Pač pa je pripovedoval grozne novice iz Hriba. Kmalu jih je vedel ves grad. Le gospa Katarina in Rotija še nista vedeli ničesar. Zato je župnik sam nastopil to pot, da polagoma sporoči ženskima.

„Vendar ste se nas spomnili, velečastni!“ izpregovori gospa, ponudivši mu desnico. Župnik ne odgovori, pač pa se mu zna na obrazu silna žalost, da ste se ženski kar prestrašili.

„Vi nekaj veste, velečastni! Povejte nam!“ sili vanj gospa.

„Ne mučite se preveč“, začne župnik s pretrganim glasom. „Milostna! Za gospoda Jakopa bodite brez skrbi. Nič žalega se mu ne more sedaj zgoditi, ker Turki bežé, kar se dá. K večjemu da jih gospod Jakop še jedenkrat prav dobro naklesti, kar Bog daj!“

„O Bog daj!“ ponovi gospa in sede na naslonjač. Potolažena je bila.

„Toda v Hribu niso bili tako srečni“, nadaljeval je župnik s tresočim glasom.

„Kje so moj oče? kje moj brat?“ hiti Rotija popraševati.

Župnik ne odgovori.

„Povejte, prosim vas, velečastni gospod!“ hiti in sili Rotija.

„Nekdo jih je izdal v Hribu. In Turki so ulomili v tabor...“

Župnik ujame deklico, ki je omahnila in hotela zgruditi se na tla. Hitro jo posadi v naslonjač, pokliče deklo, ki prinese vode.

V tem je tudi gospa omedlela. Toda kmalu se zavesta obe.

V tem pridrevi v sobo grajski čuvaj in naznani, da se vrača grajščakova četa. Gospa se hipoma izpremeni in brzo popraša:

„Ali je Jakop med njimi?“

„Takoj vam sporočim, a sedaj še nisem mogel zapaziti gospodovega obličja, ker je četa še daleč.“

Župnik je pogledal v tem skozi okno in res zapazil bližajočo se četo. Preveč se je kadilo za njo, da ni bilo mogoče opazovati.

„Evo vam vojnike!“ zakliče župnik in pokaže gospej prišlece.

„Oh, da bi le že Jakoba zagledala! Potem bodem mirna.“

Čuvaj je tudi pogledal skozi okno. Toda njegovo bistro in vajeno oko je takoj zapazilo, da ni gospoda Kamenskega na konju. To ga je preplašilo, da se je takoj umaknil nazaj v stolp na svojo stražo.

Kmalu pa zapazi, da imata zadnja dva jezdeca mej seboj nekaj razpetega in čez nekaj časa tudi opazi človeka, ki je ležal na tej razpeti rjuhi.

„Jeden je ranjen in najbrže je gospod sam“, reče čuvaj svoji ženi. Silno tesno mu je bilo pri srcu.

V tem pa so se ljudje v celih trumah usuli iz grada in hiteli hrabrim vojakom nasproti. Na spletenem vrbovju je res ležal ranjeni gospod Jakop.

Gospod župnik Vidovec je gospej zatrdil, da se njen sin Jakop vrača domov; a gospa je le prehitro opazila s svojimi očmi, da se sin vrača, toda ne zmagovito na konju, ampak ranjen v nosilnici.

Gospa je omedlela. Dve dekli sta ji močili čelo. Župnik je rekel strežnicama, da se kmalu vrne, povedal pa tudi Rotiji, da očeta ne bo več videla živega, brata pa utegne še kdaj videti.

Po teh besedah hitro izgine iz sobe in pohiti gospodu Kamenskemu nasproti, da se sam prepriča o dogodkih in gospo Katarino pripravi na ta novi udarec.

Vse polno ljudstva se je gnetlo okrog hrabrih vojakov. Saj je vsak imel svoje znance in sorodnike, ki so ga pozdravljali. Tam zadaj za gospodom Jakopom pa je korakal župnik Vidovec. Bila sta v živem pogovoru, dasi je bil gospod Kamenski od pota in truda izdelan. Prekladal je svojo ranjeno

nogo in silne bolečine so se mu poznale na obrazu.

Na dvorišču so hitro pripravili postelj, v katero so položili ranjenca. Kosti mu je naravnal že po poti Poženski zdravnik, kateri je zdravil ljudi in živali. Dobro mu je obezal nogo in poznalo se je, da je več v tej stroki.

Ko pa položé gospoda Kamenskega v posteljo, pokaže se Martin Cucelj in brž začne grajati hlapce, češ da so tako nerodni. Pové, kako morajo nesti gospoda, kako mora nogo položiti, da mu ne izdrsne iz udov, kako je treba nogo preobezavati in s čim mazati.

Cucelj je prišel o pravem času. Vsem se je zdel moder in dobrega srca, dasi so ga poprej sovražili. V potrebi se nekdanje stvari rade pozabijo. Tudi gospod Jakop ga je gledal z vidnim zadovoljstvom in mu rekel: „Le pridi večkrat pogledat, Cucelj!“

Martin je dosegel, česar je želel. Hotel se je izkazati na poseben način, da tako odvrne od sebe vsako najmanjšo slutnjo o dogodku v turškem taboru. Spremljal je gospoda Jakopa celó v njegovo sobo, naročil še jedenkrat, kako je ravhati z bolnikom in pristavil: „Toda ne povejte Poženskemu mazaču, da vas tudi jaz obiskujem. Saj veste, kaj je nevoščljivost!“

In Cucelj je korakal mogočno po stopnicah v kuhinjo, kjer se je dobro naložil in napolnil.

Župnik Vidovec pa je med tem pripravil gospo Katarino na to, da obiše ranjenega sina. Spremljal jo je. Ravno ko je Cucelj odšel, vstopita Vidovec in gospa, ki se takoj oklene vratu svojega sina.

Ko pa so minuli prvi prizori srčnih čustev, materinske in sinovske ljubezni, reče župnik Kancijan:

„Dobre postrežbe potrebujete. Koga izvolite za to, gospod?“

Grajščak se nasmehne in odgovori pro-se: „Rotijico, kakor sem že davno želel. Težava je s samo tujimi ljudmi ukvarjati se, in kaj počnem sedaj brez Matijca?“

„Torej jaz privolim, dokler ne okrevate. Naj ostane Rotijica za postrežbo. Saj nekaj časa tako nune ne morejo začeti rednega pouka, dokler si svojega prebivališča ne uravnajo.“

„Ubožica, kako bo prebolela to dvojno izgubo včerajšnjega dne — očeta in brata! To je hudo, oh!“ vzdihne Katarina.

„Ne bojte se, milostiva! Dekle ima veliko zaupanje v Boga. Prenašala bo zato junaško ta hudi udarec.“

Pokličejo deklico. Prišla je sama. Neka mirnost se je zbirala na njenem mladem obličju. Dasi jo je pretresla huda novica do dna njene rahlo čuteče duše, vzravnala se je kmalu in zadušila v sebi vse pojave obupnosti in zapuščenosti. V nekaj urah je postala iz brezskrbne deklice resna ženska. Pod njenimi črnimi očmi so se še poznale srage bridkih solz, dolge kite so ji opletale po hrbtu in robec okrog vratu je visel prosto do pasu. Gosti črni lasje niso kazali, da bi jih bil danes sukal koščeni glavnik in rokavec leve roke je bil na pol zasukan, desne roke pa je segal do prstov.

Mrak je bil v sobi. Malo je svetila v kotu sveča voščenka, katere žarki so padali na obraze navzočih. Deklica je vstopila, toda nihče si je ni upal precej nagovoriti. Skoro so se je ustrašili.

„Kaj želite, milostiva?“

„Stopi bliže, Rotijica! Ali poznaš tega gospoda v postelji?“ reče gospa.

„Kako ne bi poznala dobrotnika mojega brata? Bog vas ozdravi kmalu, blagorodni gospod!“

„Ali bi mi ti hotela kaj pomagati, Rotijica, da bi poprej ozdravel?“

„Jaz sirota bi pomagala? Ako pa le morem, storim rada.“

„Ostani pri nas toliko časa, da gospod ozdravi, Rotijica! Želi, da bi mu ti stregla“, reče gospa Katarina.

Deklica upre oči v župnika.

„Rotijica, dovolil sem“, odvrne duhovnik gospod na molčeče Rotijino vprašanje. „Pozabiš lože hudi udarec.“

„Ne skrbite, velečastiti! Da bi le zopet jedenkrat mogla mirno moliti v samostanski cerkvi, pa bom lahko prenašala svoje boleti.“

Vsi so se zavzeli nad dekličinimi besedami. Župnik pa jo potrka po rami in reče:

„Tako, tako, Rotija! Saj pravi Gospod: Pridite k meni vsi, ki ste žalostni in potrti, jaz vas bom poživil.“

Nato se župnik poslovi. Hotel je za rana vstati, da opravi zopet jedenkrat doma službo božjo in zahvali Vsemogočnega za vse dobro in hudo minulih dni.

To je bilo namreč binkošno nedeljo zvečer leta 1471.

Rotija je stregla gospodu Jakopu, stregla pa tudi gospej Katarini, katero so zadnji dogodki položili v posteljo.

Očeta Rotijici seveda niso pokazali, kakor je visel obešen na lopi cerkvice sv. Rade-gunde, pač pa so ga ji pokazali, ko je ležal v krsti. O Matijcu pa ni bilo ne duha ne sluha, in ker ga niso našli med mrtvimi trupli, mislili so splošno, da so ga Turki odvedli v sužnjost.

Rotija je prenašala udano te hude udarce in tolažila se je, da vendar še utegne od kod priti kdaj njen brat Matijec. Saj upanje je vsako sladko.

VIII.

Stopi gori v svoje line
Do gospoje Katarine.

Národna.

Zor je, vzdramši se vzdigajte,
Brze konjce napajajte,
Jih sedlajte, obrzdajte . . .

Národna.

Kamenskemu gospodu se je zdravje boljšalo počasi, toda stanovito. Poženski zdravnik ga je večkrat prišel obvezavat, tudi Cucelj je prišel s svojimi mazili in z rožami. Dasi ga je Jakop rad videl in sta se dostikrat pogovarjala zelo zaupno, vendar Rotiji ta mož ni bil povšeči, še manj pa gospej Katarini, ki je kmalu ozdravela od svoje bolezni.

Jakop je ležal v postelji in je utegnil dovolj udajati se svojim sanjarijam, v katerih

ga je znal Martin dobro potrjevati. A ta je vedel, da ženski zanj ne marata, zato je najrajši dohajal skrivaj. Marsikaj sta ugibala in ukrepala. Res čudno je bilo, da se je dal mogočni grajščak tako voditi najbolj zaničevanemu človeku v okolici. Toda rekli smo že, da je bil Jakop udan praznovrstu in astrologiji.

Čez dva meseca je bolnik prvokrat zapustil sobo. Vedel je, da razveseli svojo mater in zato je šel s palico oprt v njeno sobo.

Gospa je sedela v naslonjaču pri mali orehovi mizi in vbadala drobne niti raznih barv v belo platno.

„O Jakop moj!“ izpregovori iznenajena gospa.

„Hvala Bogu, da sem mogel zapustiti sobo!“ odgovori sin.

„Res hvala Bogu in Materi božji, kateri sem te tolikrat priporočala. Sedi! Vem, da si se utrudil.“

„O kako želim že zopet sesti na konja in se malo razvedriti. Tako sem otožen. Sam ne vem, kaj mi je?“

„Ali te noga še boli?“

„To ne. Ali duša moja je tako nepokojna. Kar obstanka nimam in jezdil bi daleč, daleč, dokler . . .“

„Ne govôri mi tega, moj sin! Vem, da si že po svoji naravi nagnjen k otožnosti. Bodi srčen! Poglej Rotijico! Šibko dekletce je in kako junaško prenaša vse boleti.“

„Res da me je skoro sram, da sem tako mehak. Kaj si neki misli Rotijica o meni?“

„Zakaj vendar poslušajš zmerom tega Cucelja! Veš, da ni prida človek in utegne te še začarati.“

Jakop se je zamislil. Morda ga je Martin res očaral. Še otožnejši je bil.

„O moj Friderik! Zakaj tebe ni več?“

Oba sta molčala nekaj časa.

„Razvedri se, moj sin! Nikar ne kliči spominov, ki jih ne moreš oživiti! Ako te teži srce, ako imaš kaj na vesti, saj veš, da ti gospod Kancijan pride tako ljubeznivo na pomoč. Ravno danes ga pričakujem, ker je že zadnjič rekel, da pride zaradi Rotije.

Boji se, da bi deklica ne zastala v učenju in —“

„In da bi se ne izneverila samostanu, kajneda, moja mamica“, nadaljeval je Jakop, nasmehnivši se. „A zakaj se nam tako umika zadnje čase.“

„Slutim pač, da radi Cucljevih obiskov. Tudi velečastni ne vidi rad, da toliko z njim občuješ.“

Jakop pomolči. Čez nekaj časa vstane, poslovi se in molče odide.

Gospoj Katarini pa so zablestele solze v očeh in težko vzdihne.

„O moj Bog, kako se mi smili! Kaj neki ima na srcu?“

Župnik Kancijan je res prišel še tisto popoldne v grad in čez dva dni je Rotija zapustila Kamen ter se vrnila doli v samostan k belim nunam. Pri slovesu pa je zašepetal gospej Katarini skrivnostno:

„Vaš sin je bolan na duhu. Ne dovoljite Cuclju, da išče njegove družbe. Skrbite mu za razvedrilo in obiskujte sosede.“

Sčasoma se je pozabil spomin na Turke in ljudje so zopet živeli zadovoljno po svojih hišah. Samostan so zopet pozidali močno in trdno in mu poskrbeli drugega oskrbnika v Hribu; grajščak Jakop je dobil drugega oprodo in zopet je hodil na lov, sukal se okrog družine na polju in obiskaval tudi sosedne viteze. Pozabil je polagoma na minulost, gospodarstvo mu je šlo srečno izpod rok in sedaj je prav resno mislil, da si poišče družico za življenje. A zgodilo se je drugače.

Nekega jesenskega dne je sedel gospod Jakop na grajskem vrtu pod košato lipo in se igral z mladim psom, ki je vlekel z zobmi konec plašča svojega gospodarja. Kar začuje pes človeške stopinje. Hitro pobegne in začne lajati proti tujemu človeku, ki je stopil na vrt, ves spehan in poten. Grajščak takoj spozna, da ne bo nič dobrega. Prišlec je stopil pred grajščaka in govoril:

„Blagorodni gospod! Jaz sem sel, poslan iz Šenčurja, in vam naznanjam, da se je sinoči podila velika turška jata nanagloma čez polje proti Kokri. Tisti, ki so jo zasledovali, so povedali, da se Turki nič ne

ustavljajo in da hité kar najbrže skozi kokrsko dolino na Koroško. Sodili so jih na 30.000. Četudi jih morda ni toliko, a mnogo jih je gotovo.“

Jakop je poslušal nestrpnost to poročilo.

„Pojdi, da se okrepčaš v kuhinji!“

In odšla sta v grad, kjer se je hipno raznesla govorica o Turkih. Jakop hitro pošlje hlapce na okrog, da se zbere nekaj mož in mladeničev. Čuvaju pa ukaže na griču za gradom zakuriti velik ogenj v znamenje, da je Turek blizu.

Predno je grajski zvon zapel Zdravo Marijo, bilo je že polno dvorišče hrabrih hlapcev v bojni opravi. Pridružilo pa se jim je še več mož in mladeničev, oboroženih po svoje z debelimi gorjačami in velikimi sekirami.

Bridko je bilo slovo, a kratko. Gospod Jakop je povedal, da ni nevarnosti, ker so se Turki ta pot obrnili na Koroško. Vendar pa je treba poskrbeti, da zagrađe kokrsko dolino, ako bi vendar-le Turki utegnili vrniti se po tej poti. Ob tej priliki pa jih lahko zajezé in težko bi jim kateri sovražnik ušel.

Gospa Katarina je branila Jakopu, češ da ni sila: Kaj bi se trudil za Korošce? Tudi hlapec Urban, ki se je vojskoval še pod Friderikom in bil izkušen vojak, odsvetoval je gospodu iti v boj. Vrhu tega se sosedni gospodje niso nič glasili, da bi skupno udarili za Turkom. Veseli so bili, da jim je za sedaj prizanesel.

Toda Jakop se ni dal pregovoriti. Vzburila se je v njem želja po vojski. Kar gnala ga je neka notranja moč, da naj gre. Ni premišljal, samo vojskovati se je hotel, kakor bi hotel zatreti s tem vse nasprotné misli. Toda za dobrega vojskovodja je bilo že tistikrat potrebno, da je znal bolj misliti kakor sekati. Že si je slikal v duhu, kako pride domov kot zmagovit vitez, obdan s turškim plenom. Njegova sanjarska glava je čepela tisti dan ponosno pod bliščečo čelado, in pijače so dobili njegovi bojovníki, da je vsak kazal srčnost, kakoršne je treba v bitvi.

Naposled so si z rokami namignili in odhiteli z dvorišča. Jakop je še jedenkrat pritisnil

svoje ustnice na materino čelo, objel z desnico njen vrat, z levico svojega belca in hajdi v boj za dom!

Jakop je hotel celó Turčine prehiteti. Zato jo je udaril čez gore. Po gorah se jim je pridružilo še nekaj junakov, in ko pridejo ob zori do Železne Kaplje, bili so Turki šele v dnu Jezerskega vrha. Jakop hitro pošlje nekega kmeta po ovinku v Velikovec povedat, da se Turki bližajo. V tem mestu je bil ravno velik semenj tisti dan in mnogo ljudstva je bilo ondi zbranega. Zato so se hitro pripravili za obrambo in zaprli mestno zidovje in vrata. Turki res niso mogli kaj opraviti pri močnem zidovju in odšli so naprej proti Celovcu. Toda Jakop je tudi tja že naznanil, da so se Celovčani hitro oborožili in zgradili. Zato so Turki tudi odtod odšli naprej. Iz Celovca pa so poslali nekaj sto mož za njimi. Med temi je bil Jakop s svojimi junaki.

Ko so Turki zagledali za seboj preganjalce, obrnili so se in začeli boj. Celovčani so kmalu uvideli, da nič ne opravijo, ker je bilo Turkov toliko število. Zato se odmaknejo. Le Kamenski se ni umaknil. Malo je bilo slovenskih junakov, ki bi bili pobili toliko Turčinov, kolikor jih je posekala sablja Jakopa Kamenskega. Že je dobil prasko na lice, toda kaj mara vrl vojak za tako malenkost! Že je prst krvavel na njegovi levici, toda kaj, da je le desnica zdrava. Kamor je

stopil njegov belec, tam je bil prostor. Toda omagala mu je desnica, — ni čuda, saj jo je vrtel tri ure neprenehoma. Belca potegne skokoma nazaj in zakliče:

„Fantje, zavarujte me, da mi roka odpočine.“

Toda hrabrega viteza niso slišali njegovi fantje. Po tleh so ležali v krvi in turških konj kopita so cepetala po njih.

V tistem trenutku sede belec na zadnja kolena in Turčin potegne Jakopa za pleča. Še je mahnila njegova desnica — tudi zadnji-krat ne zastoj! Potem pa je nezavesten obležal.

Turčini pa so zagnali divji krik in se spustili v dir.

Kamenski gospod Jakop pa se prebudi drugi dan v turškem šotoru. Odgnali so ga v sužnjost.

Gospa Katarina, ko je zvedela o tem dogodku, opustila je naposled upanje, da bi še kdaj videla svojega sina. Zbolela je in ko je spet okrevala, bilo ji je najljubše zahajati doli v samostan.

Nekega dné pa se je poslovila od Kamenskega grada za vselej. Vstopila je v red dominikank in leto potem je bila preoblečena v nuno. Grad Kamen pa je volila samostanu velesalskemu, ako bi sina ne bilo nazaj.

Devica Rotija je postala njena najljubša prijateljica in tudi ona se je odločila ostati v samostanu kot bela nuna. (Dalje.)

Tolažniku.

Pred mano stojiš in poglede
Obračaš na sôlžno oko;
Sočutne, tolažne besede
Moj drug, šepetaš mi v uhó.

Cloveško srcé je brezdanje,
Umeti ne more ga vsak:
Zdaj lepe prinaša nam sanje,
Zdaj žalosti nosi nam mrak.

Le gôji sožalje, le gôji,
Četudi ne úmeš srcá,
Jaz duši hvaležen sem tvoji,
Četudi mirú mi ne dá.

Anton Medved.

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal *Peter Bohinjec*.)

(Dalje.)

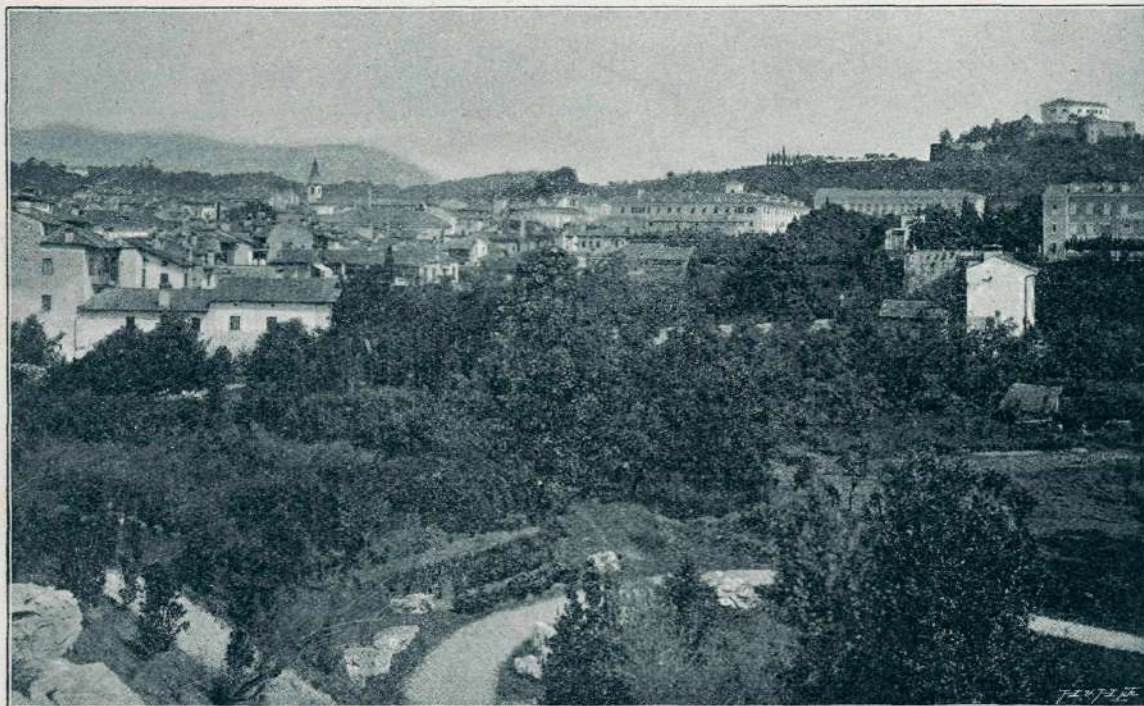
IX.

Nič ni tako skrito,
Da bi kedaj ne bilo očito.

Nar. pregovor.

Leta 1474. je bila slaba letina. Kobilice so se usule po žitih in strniščih ter požrle vse žito tako, da je nastala lakota naslednjo

zimo. Ni čuda, da je bilo takrat in pozneje veliko število siromakov, ki so se gnetli krog velesalskega samostana in prosili kruha. Lakota je prignala k samostanskim vratom celó take, ki so vedno živeli v izobilju. Tudi Martin Cucelj, ki se je rad pobahal, da mu nikoli ničesar ne manjka, dasi nima niti

Gorica. (Pogled od jugo-zahoda.)

Fot. A. Jerkič.

hiše svoje, prišel je s potrjim telesom pred samostansko poslopje.

Bilo je na veliki četrtek 1. 1475. Župnik cerkljanski, Kancijan Vidovec, je opravil sv. opravilo v cerkvi. Po maši se je zbrala pred porto brezštevilna množica ubožcev, ki so čakali miloščine iz ustanove, ki se je delila vsako leto na ta dan. Brizenski škof Konrad je namreč volil 20 mark srebra za ubožce velesalske okolice s pristavkom, da

se vsako leto na veliki četrtek napeče kruha, ki se ima razdeliti med nje. Prednica velesalskega samostana, Jera Plazil, se je prikazala takoj po službi božji pri porti, in samostanski pisar je že sedel pri svoji mizici na hodniku. Vpričo so bili tudi gospod Kancijan, gospa Katarina s Kamna in Rotija. Pisar je klical imena, in gospa prednica je delila kruh, ki ga je bila velika kopica na dolgi mizi, in dekleta so ga še vedno prinašale.

Ko pa je bil samostanski pisar pri kraju s svojim imenikom, ostalo je še mnogo ljudi, ki bi bili radi kaj prejeli iz rok predničin. In res je Jera Plazil še delila, dasi ne tako velikih štruc in hlebcev kakor poprej klicanim.

Med temi nepovabljeni je bil Martin Cucelj. Ni bil tako srčen kakor sicer, in poznalo se je, da ga lakota tare.

„Temu ne!“ zakliče Rotija gospej Katarini in pokaže na Cucelja.

Kamenska gospa je takoj spoznala sključenega berača in pomignila prednici, govoreč polglasno:

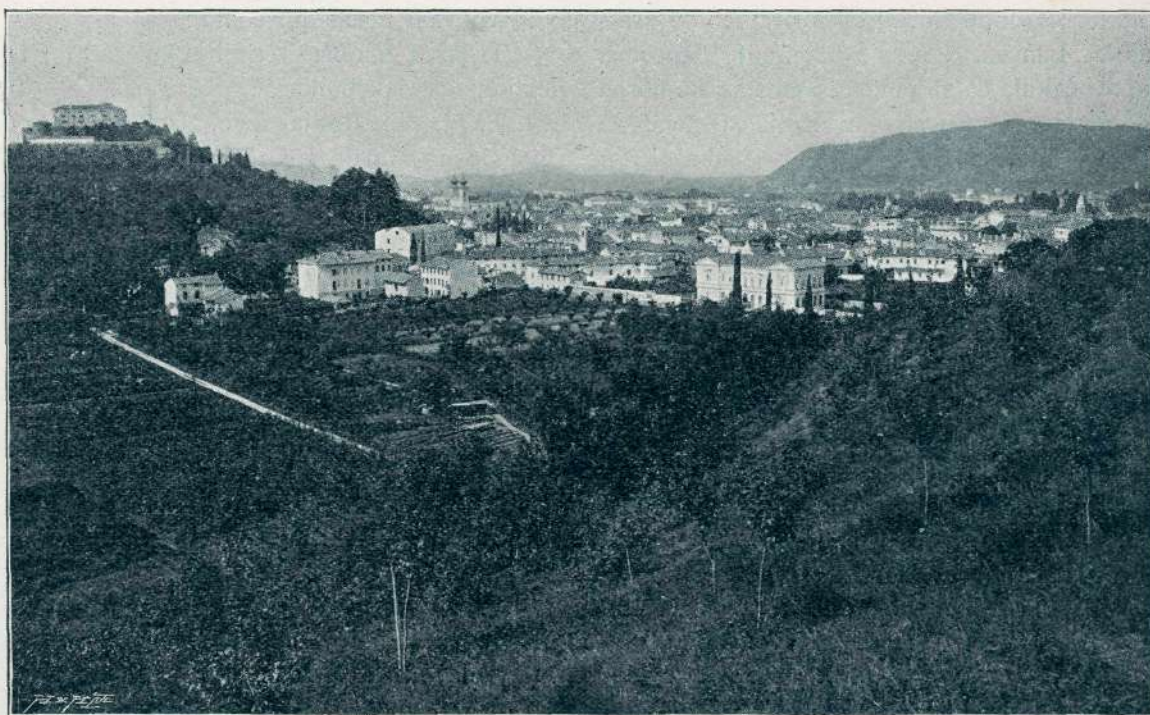
„To je tisti Cucelj, ki krade po gozdu.“

Martin je takoj zapazil Katarinino vedenje, in ko prednica reče Cucelju: „Vi si tako sami poiščete živeža, vam ni treba nikogar prositi“, tedaj Cucelju zažaré drobne oči, obraz se mu podaljša in s pestjo zapreti proti Katarini, rekoč:

„Le čakaj!“

Pisar je bil vidno vesel, da ima priliko vendar jedenkrat pogledati temu zvitemu Cucelju v oči. Takoj skoči izza mize in reče:

„Aha, ti si tisti škorpijonarček, kaj ne?“

Gorica. (Pogled s Kostanjevice.)

Fot. A. Jerkič.

„Sem, sem, ako te je volja vedeti“, odgovori osorno Martin.

„Zakaj pa vedno lažiš tihotapsko po naših vodah in naši bukovini, in celó ribe v samostanskem ribnjaku ti menda niso prepovedane? Kdo ti je dal to pravico?“

„Imam pravico hoditi in loviti povsod, koder je gospodaril rajni gospod Friderik Kamenski, koder je ukazoval gospod Jakop in tudi tam, kamor seza pravica samostanska.“

„In kdo ti je dal to pravico, presrečni Martin Cucelj?“ popraša še jedenkrat pisar, nasmehnivši se predrznemu beraču.

Prednica in druge nune so že izginile izpred ljudi, ko je pisar začel izpraševati Martina, poslušale so pa od daleč pri odprtih dverih.

„Nihče drugi, mogočni gospod pisar, kakor grajščak Friderik, in ponovil je to pravico njegov brat Jakop.“

„Izkaži se!“ napade ga zopet pisar.

Martin Cucelj poseže v nedrije in privleče na dan svetinjo, katero je bil ukradl obošenemu Janezu Šornu pred cerkvico sv. Ra-degunde.

„Ná jo.“

Pisar pogleda veliko svetinjo. Odpre jo in notri res najde zapisano na oslovski koži, da ima pravico do vseh grajščinskih lovov, kdor se izkaže s to svetinjo. Grajščak Friderik je dajal take svetinje svojim prijateljem, da so se mogli brez skrbi kratkočasiti z lovom na njegovih posestvih. Pisarju so bile znane take svetinje, toda dvomil je, ali je res dobil Cucelj tako pravico od grajščaka samega. Zato je namignil hlapcema, ki sta čakala na stopnicah samostanske porte.

Predno je Cucelj kaj sanjal o tem, že sta ga hlapca prijela in pisar je ukazal:

„V ječo ž njim!“

Robata kletvica je spremljevala Martina v samostansko ječo. Nič kaj posebno pa ni bil vznemirjen. Mislil si je: v ječi mi bodo dali vsaj jesti, ker mi niso hoteli dati kruha na porti. Skrbelo ga ni nič. Rekel pa je hlapcema, ko sta ga zapuščala: „Fanta, ne pozabita, kaj znam jaz! Saj me poznata.“

Ključni v vratih so zarožljali in hlapca sta se strahoma vračala iz podzemeljske kleti. Slišala sta, da je Martin sin čarovnice in to jima je gomazelo po glavi.

Ko pa sta hlapca Cucelja odgnala, takoj so nune pristopile bliže, in pisar jim je pokazal označeno svetinjo. Gospa je poznala take vrste svetinje, toda nič se ni rada spominjala tega, ker je vedela, da so to le nasledki Friderikove lahkomišljenosti.

Vse drugače pa se je stvar obrnila, ko je Rotija vzela v roko dotično svetinjo.

„Oh, to je svetinja mojega očeta!“

„Tarih je več, Rotija“, odvrne ji Katarina.

„O, ta je očetova, poznam jo dobro. Le pogledajte! Tukaj sta urezani začetni črki mojega očeta: *ſ* in *š*.“

Sedaj se spogledajo. Pisar pa dé ravno-dušno:

„Torej ta nepridiprav se mi je lagal.“

„Za tem tiči neka tajnost. Gospod pisar, pozvedite vse potrebno in mi sporočite!“

Gospa prednica spravi svetinjo in odide po dolgem hodniku v svojo celico. Druge nune so šle za njo.

Pisar pa je del gosje pero za uho, spise pod pazduho in korakal po stopnicah v svoje stanovanje za samostanom, kjer so stala gospodarska poslopja.

Ko je pisar odkosil, pokliče dva hlapca, da mu pripeljeta Martina iz ječe in ga dobro ukleneta. Martin Cucelj je kmalu nato stal pred samostanskim pisarjem, ki ga je nagovoril:

„Povej, kdo ti je dal ono svetinjo!“

„Ali vam nisem povedal?“

„Ti lažeš. Ime na svetinji je Janeza Šorna, nekdanjega oskrbnika.“

„To je že Rotija izvohala“, odgovori ravno-dušno Martin Cucelj. „A kaj se bova menila o tem, gospod pisar: povem vam rajši kaj bolj zanimivega. Meni je tako vse jedno, ali izdam to skrivnost ali jo zakrivam. Zakaj zdi se mi tako, da so moje ure sešete. Grajščake sem imel v rokah, toda vas ne uženem. Že vidim, da ne. Mislim pa, da bode postopali z menoj tako, kakor vam bode hvaležnost narekovala. Jaz nisem tako neumen, kakor si morda vi mislite. Dokazal vam bom to takoj. Za to pa poiščite v svoji omari ondi tisto pismo, v katerem je cesar Friderik potrdil med drugimi pravicami leta 1444. tudi to, da ne pristojé globe in imetje samostanskih podložnikov, ki so radi večjih hudodelstev poklicani pred vladarsko sodišče, vladi sami, ampak samostanu.“

Pisar je strmel nad Cuceljevimi besedami, vendar je stopil k omari in res našel nasled dotično pismo.

„In kdor se pregreši zoper to, plača sto mark“, nadaljuje Martin. „Te besede pa zadevajo vas. Ali si kaj mislite vi, da bi jih vi utegnili plačati, he?“

Pisar se zgane in nerazumno odgovarja:

„Jaz plačal, kaj se ti blede?“

„Sama sva, ljubi moj pisarček! Nihče naju ne sliši. Ali hočeš, da se ti izogneš velikih sitnosti ali izgubi svoje službe?“

Pisar je odgovoril skrbeče:

„To že, ali kaj veš o tem?“

„Jedenkrat je nekdo povedal in bil je tepen. Jaz pa bi zato, ako povem, utegnil priti ob svoje življenje. Ali bi bil neumen, ko bi ti to povedal, dokler nimam zagotovila, da sem prost in da zopet smem hoditi za svojimi škorpiončki in polhi kakor doslej? Torej kakor hočeš?“

Pisar je bil v silni zadregi in nekaj skrivnosten strah se je vlegel v njegovo srce. „Tak človek ve vse, to sem že slišal“, misli si pisar in zato pravi:

„No, kaj bi ti zakrival? Sama sva. Le izvoli si svojo prostost. Jaz te bom izpustil in vsaj od moje strani ne bo nikdar ugovora, da bi ne smel hoditi po samostanskih gozdih.“

„Saj jaz ne hodim po samostanskih gozdih, ampak po grajskih. To si dobro zapomni! Rečem ti pa takoj, da ne tirjam toliko od tebe, da bi me izpustil. Le sodi me, kakor gre! Za tisto svetinjo se bom pač lahko zagovarjal. Toda to pride na vrsto jutri — ne, drugi teden, zakaj veliki petek vendar ne boš sodil kakor Judje. Danes pa ti povem to-le:

Ne vem, ali si poznal grajščaka Friderika? Ta je bil strasten lovec, igralec, pretepalec, babjek in — ubijalec. To pa je bilo tako-le: Friderik je vedno potreboval denarja. Zato ga je iskal, kjer ga je mogel. Tudi prednica Ana pl. Gallenberg ga mu je dovolj izdajala. Ko pa je bilo le preveč, ustavila se mu je. Imel pa je Friderik sorodnico v samostanu — sestro Evfemijo. Te se je naposled oklenil, da bi mu denarja preskrbela. Posredoval pa je v tem njegov oskrbnik Janez Šoren. Ta jo je izpeljal iz samostana k studentu, kjer je čakal gospod Friderik.

Bilo je po noči. Mesec so zakrivali oblaki in Friderik je težko čakal zaželenih ure.

Ob polnoči zašumi nekaj med vrbovjem in kmalu se je prikazal oskrbnik s sestro Evfemijo.

„Tukaj imaš 100 mark srebra“, dé ženska in mu pokaže v vrečici zavite srebrne de-

narje. „Toda predno ti jih izročim, podpiši mi to-le.“

In ženska pomoli grajščaku kos debele koževine z gosjim peresom.

Grajščaku se zablišče oči, udari z nožnico sablje sorodnico po glavi, da se je zgrudila na tla. Nato hitro potegne vrečico k sebi, skoči na konja in izginil je v črni noči.

A tudi oskrbnik Janez Šoren je dvignil ubogo sestro Evfemijo na konja in izginil v nočni temini.

Toda nič ni tako skrito, da bi ne bilo kdaj očito. Moj oče je takrat slonel pri bližnjem potoku in slišal in deloma videl, kaj se je zgodilo. Zvedel pa ni, kam so pripravili sestro Evfemijo. Najbrž jo je ugrabil kak nemški klativitez, kakoršnih je imel Friderik obilo v svoji družbi, ako ni oskrbniku na potu umrla. Vsaj slišalo se ni več o njej. Moj oče je Frideriku to dal vedeti in od tistega časa je grajščak vedno sklepal z oskrbnikom, kako bi mojega očeta spravila s pota? Res se je to oskrbniku lepo posrečilo l. 1469., ko so Turki prihrumeli semkaj. Saj veste, da je jedino moj oče pal Turkom v roke, in tega je bil kriv oskrbnik Šoren.

Mislila sta pač, da sta tako zakrila za vselej svojo sramoto. Toda Bog jima tega še ni privoščil. Za mojim očetom se je oglasil drug hudi duh, ki ju je preganjal in jima grenil življenje. In to sem bil jaz, ker je oče meni razodel svojo skrivnost. Tudi jaz sem jima bil trn v peti, toda preje sta legla oba v grob kakor jaz. In tako se spodobi. Tudi jaz nisem čist, toda to vam utegnem povedati drugič. In zato pride tudi name vrsta, morda je že prišla. Tako je, ljubi moj pisarček! Ti tudi nisi posebno nedolžen človek in tukaj le nunam služiti se tebi malo spodobi. Toda poslušaj me in spokori se! Ti še moreš popraviti. Vsaj ubil nisi še nikogar.“

Pisarju so se ježili lasje, ko je poslušal Cucljevo povest. Spomnil se je tudi on marsičesa, zakaj služil je poprej na kamenskem gradu in on je bil taisti, ki je nekdanj spremljal grajščaka Jakopa pri procesiji k cerkvici sv. Radegunde. Ker je zavidal Matijca,

ko je ta prišel v grad, odslovil ga je grajščak Jakop z lepa ter mu preskrbel službo samostanskega pisarja, ki je bila dokaj častna. Bil pa je ta pisar tuje krvi; prišel je bil na kamenski grad z nekim vitezem z Nemškega, a Friderik ga je obdržal pri sebi. Vedel je o Frideriku dosti povedati, pač več še kakor Martin Cucelj, in ko je ta pravil o oskrbniku Šornu, kako je sestro Evfemijo odpeljal v nočno temino, tedaj je Cucelj opazil vidno, kako vznemirja ta dogodek samostanskega pisarja. Zato je Cucelj končal svojo povest s spokojno pridigo na pisarja.

„Ti vse veš, Cucelj! Bodiva si prijatelja! Izpustil te bodem in pustil pri miru. Samo ti mene pusti pri miru.“

Martin se zaničljivo nasmehlja in pravi:

„No, pa si bil tako hud in me kar tako potisnil celo v ječo!“

„Saj veš, da so bile ženske navzoče. Toda povej mi še, zakaj si hotel imeti tisto pismo cesarja Friderika!“

„Jaz sem vsakemu hvaležen. Zato hočem biti tudi tebi. Toda za danes le toliko: zapomni si tisti ukaz cesarjev! Pride ti še prav!“

„Torej jaz te ukažem odvesti nazaj v ječo, da ne bode kakega sumničenja. Prednici pa sporočim tako, da si nedolžen in da te mora takoj izpustiti.“

„In kako dokažeš mojo nedolžnost?“

Pisar je molčal, Martin pa je nadaljeval:

„No, naj ti jaz pomagam. Reci, da sem svetinjo spravil takrat, ko smo rajnega oskrbnika pokopavali. To ni tako velik pregrešek.“

Hlapca prideta in odvedeta Cucelja v zapor. Še je prebil Cucelj dva dni v ječi. Na veliko nedeljo pa je bil izpuščen: tako je ukazala prednica samostanska.

Martin Cucelj pa je zopet užival prostost in živel življenje, kakeršnega je bil navajen. Zato je skrbel odslej samostanski pisar, da se mu ni nič žalega pripetilo.

Nekaj mesecev pozneje je zbolela kamenska gospa Katerina in ni več zapustila postelje. Umrla je, in Rotija je zamenjala njeno mesto. Bila je preoblečena in postala bela nuna.

X.

Prek si vrvi potegnite,
Kož po vrhu naložite.

Národna.

Tam doli na jugu čez reko Neretvo pri mestu Mostarju so delali Turki poseben most. Alam-beg, ki je bival v Mostarju, ukazal ga je napraviti. Dolge debele vrvi so zlagali in potezali čez reko. Po vrveh pa so pokladali debele kože. Polno delavcev, mladih fantov je mrgolelo pri delu. Dobro jim je pristojala turška obleka, gladko obriti obrazi pa so kazali neko ponosnost in odločnost. Vendar so izražale poteze po njihovih licih in bleda barva globoko tugo in bolest. Pridno so delali, urno se sukali in čudno: marsikdo je napravil skrivaj križ po belem čelu. Kdo bi jih ne poznal, slovenskih junakov? Alam-beg jih je nabral v kranjski deželi.

Alam-beg je hotel napraviti posebno čast svojemu gospodu Izak-paši, ki se je vračal s svojim plenom s Koroškega. Zato je dal napraviti most, da paša slovesno vstopi čezenj v mostarsko krajino. Sužnji so morali stati v vodi in držati nategnjene kože, ko je Izak paša stopal s svojim plenom čez reko Neretvo.

Ko pa se je pomikal dolgi sprevod čez most, tedaj se je neki mladenič, stoječ pri kraju vode, včel posebnó čudno. Lep obraz! A na tem obrazu so se znale nenavadne slike, kazoče, da je mladenič med plenom na vozu nekoga zagledal, katerega se je silno razveselil. Skoro bi bil na glas zavpil, da ga ni zadrževal strah pred Turčini. Ker pa je bilo precej vrišča, upal si je vendar zaklicati na tiho, ravno ko so turška kola z ujetniki škripala mimo njega:

„Jakop!“

„Matijec!“ začul je mladenič odgovor. Spoznala sta se: grajščak Jakop s Kamna in njegov oproda Matijec.

Izak-paša se je ustavil v Mostarju pri Alam-begu in tisti večer pri njem gostil.

Predno so sedli k večerji, ogledovala sta paša in beg nabrani plen.

Kar se zgleda pri begu suženj, ki ga mi že poznamo. Matijec je. Pokliče bega na

stran in pové mu skrivnostno: „Tisti lepi suženj v zadnjem vozu Izaka-paše ima dragocen papir pri sebi.“

„Kako to veš?“ popraša beg radovedno.

„Poznam ga. Tam je doma, kjer jaz.“

Matijec odide. Beg pa, zvita buča, ne pove ničesar o tem Izaku-paši. Drugi dan paša Alama-bega popraša: „Kaj želiš, da ti podarim, ki si me tako izvrstno pogostil?“

„Jetnika, katerega si hočem izbrati.“

„Veljaj!“ potrdi paša.

Beg pa izbere jetnika z dragocenim papirjem.

„Eh tega ne, tega bi rad pokazal sultanu Mohamedu II. v Carjem gradu“, odvrne paša.

„Dobro!“ izvozi jo hitro zviti beg. „Imej ga, toda vse, kar je na njem, bodi moje!“

„Obleko njegovo bi torej ti rad imel? Lepa je res in dragocena, toda premalen-kosten dar bi bil to za-te.“

„Ne to, predragi mi Izak-paša. Ponosen sem, ako imam obleko tistega, katerega ti daruješ samemu sultanu.“

Takoj ukaže paša preobleči imenovanega sužnja, ki ni bil nihče drugi kakor Kamenski gospod Jakop.

Toda glej! Res najdejo na prsih pod belo srajco dobro shranjen rokopis, pisan na koževini. Alam-beg hitro pokliče sužnja Matijca, ki je moral pismo prebrati. Beg sam ni mogel razumeti pisave Jakopove. Matijec stopi preplašeno pred bega in močno se je zatajeval, da ni stopil k svojemu ljubemu prijatelju, ki bi ga bil tako rad pritisnil na srce. Toda gorje, ko bi si bil kaj takega upal. To je vedel tudi Jakop in zato se je delal, kakor bi Matijca niti ne poznal.

„V tem pismu se bere, da dobode tisoč zlatov, kdor odkupi tega človeka“, reče Matijec in pokaže na grajščaka.

Alam-beg se popraska za ušesi in skoro nevoljno reče: „No, lepa reč to! Lisjak sem, a večji je še Izak-paša.“

Jezno vrže na tla papir in žal mu je bilo po zlatih novcih, katere bi bil lahko ugrabil.

Paša in beg se razideta.

Matijec pa pobere skrivoma papir in skrivoma prebere še ostalo, kar je bilo pisano na trdem papirju. Pismo pa se je glasilo tako-le:

„Ljubi prijatelj! Če umrem, volim svoj grad tebi. Ako pa me rešiš, obljudim ti 1000 zlatov. Vedi tudi, da je imel tvoj oče Janez Šoren že prepisan na svoje ime Kamenski grad. Friderik mu je to storil. Ne vem, kje je sedaj to pismo. To pa je storil moj brat radi tega, da mu niso mogli do živega, ker je povsodi delal dolgove. Pristavim tudi še žalostno resnico, da je moj brat Friderik ubil sestro Evfemijo in tvoj oče jo je spravil s poti s pomočjo sedanjega samostanskega pisarja. V jezi je to storil, a brez namena tudi ne, ker je odnesel 100 mark srebra.“

Tvoj oče je bil tisti, ki je pustil Cucljevega očeta pri žagi, da so ga Turki potopili. Maščeval se je njegov sin in tvojega očeta so Turki obesili na lopo hribske cerkvice. Tudi jaz moram trpeti za grehe svojega brata. Bog bodi milostljiv njemu in meni!

Jakob Kamenski.

Kolena so se šibila mlademu bralcu. Saj so bile to grozne novice. Maščevanje se je obudilo v njem.

Alam-beg je najrajši imel svojega sužnja Matijca, ker je bil pripraven, priden in tudi nekaj učen. Ravnal pa je vendar ž njim kakor z drugimi sužnji, in opravljal je z drugimi vred najtežavnejša dela. Zato smo ga videli pri postavljanju mosta. Začetkom je menil, da ga pridobi za Mohamedovo vero. Toda kmalu je izprevidel, da je zastonj vsak trud v tem oziru. Matijec je bil trden v svojem sklepu, da rajši pretrpi muke, kakor da bi zatajil vero.

Odkar je Matijec zagledal Jakopa, svojega dobrotljivega gospoda, polastila se ga je želja, rešiti ga na vsak način. Vedel je, da ga bodo v ječi zadavili, ako ga ne reši. Toda kako? 1000 zlatov bode carigrajski sultan pač rajši vtaknil v žep, kakor zadavil Jakopa, mislil si je Matijec. Zato je bil kmalu sklep storjen: Po 1000 zlatov domov in hajdi ž njimi do sultana! Toda kako bi ušel Alamu-begu? (Konec.)

Zadnji gospod Kamenski.

(Zgodovinska povest. — Spisal *Peter Bohinjec*.)

(Konec.)

XI.

Zadnji tega imena je bil leta 1473. od Turkov ujet in je tudi svoje življenje končal v tej barbarični sužnjosti.

Valvasor (III., str. 367).

Poj, poj, poj,
Tiček moj!
Kako, kako bom pel,
Ki sem se v zanjko ujel?

Národna.

Alam-beg je sedel v svojem dvoru na pisani preprogi in se igral z mladim sokolom, pred njim pa je stal Matija Šoren in vprašal:

„Kaj želi slavni Alam-beg?“

„Pripoveduj mi kaj, mladi Matijec! Jaz se staram in dolgčas mi je. Ti si pa mlad in živahen. Povej mi zopet kako pripovedko! Saj veš, da te rad poslušam, dasi nisi častilec Mohameda preroka.“

Mladi suženj je znal mnogo in lepo pripovedovati. Lepi obraz se mu zmračil, ponosno čelo se mu nategne in kmalu odpre svoje ustnice:

„Daleč, daleč je dežela, katero imam v mislih, slavni Alam-beg! Naša pesem pravi, da mora iti

Čez tri vode, čez tri goré,
Čez tri zelene travnike,

kdor jo hoče doseči. Sedem let mora hoditi, sedem podplatov raztrgati, sedem zmajev ubiti in rešiti sedem zakletih kraljičin, kdor hoče priti v deželo, ki jo imam jaz v mislih.

In kako krasna je ta dežela! Namestu vode teče tam sama vinska kapljica, namesto gorá se dvigajo tam same mehke pernice, po travnikih rastejo namestu trave same zrele smokve in rožiči; v gozdih se cedi namesto

smole po drevesih sam med, in živali se napajajo s samim mlekom. Grehov tam ne poznajo, pač pa so polni njeni prebivalci vseh krepostij. Zimo poznajo le po opisovanju, vročina jim ni znana in vetrove imajo zaprte v veliki jami ter jih spuščajo med svet le toliko, kolikor se hočejo ž njimi poigrati.“

„Lepo znaš pripovedovati, kakor bi te bil učil sam prerok. Žal, da ne moliš Alaha. Toda povej mi še, kdo kraljuje v tej divni deželi?“

„Vladarica tej deželi je kraljica“, nadaljeval je pripovedovalec. „Njen obraz je lepši od zlatoobraznega solnca; zakaj takrat se umakne solnce s svojim leskom in bleskom, kadar se pokaže kraljica s svojim sijajem in čarom. Oči njene so liki dva alem-kamena, ki odbijata zlate solnčne žarke; njeni lici sta liki dva rožnata cveta, katerima rumeno zlato še ni posušilo bliščečih se kapljic jutranje rose. Glavo pa ji krasé zlati lasje, ki se valé v bujnih kosmih po belem hrbtu. In kadar zmaje kraljica z glavo, tedaj obusujejo zlati kosmi njeno telo kakor ljubki valovi breg velikega jezera. Kadar odpre ustnice, pokaže se liki sneg belo drobno stebričasto zobovje, in na ustnicah se pojavijo najraznovrstnejši cvetovi od rudečega maka do bele lilije. Beli zobovi pa se blesté liki stezica, posuta z belim peskom, med dvema gredicama, napolnjenima z dišečim cvetjem. In če se odpró ustničaste dveri do stežaja, prihajajo iz globine lepo ubrani glasovi prelepe glasbe. Ti glasovi pa so vedno močnejši in živahnejši, kakor bi se premikali; vedno bolje se približujejo, dokler ti ne udarijo na uho dovršeni, veličastni zvoki nebeške godbe. Tako ume peti kraljica. In ako ona poje, poje lahko sedem let, in poslušalci se je ne naveličajo. In kadar poje, poje tako, da za-

čara tujce s svojimi pesmimi. In če bi pela sedem let in pela vsakrat drugo pesem, še bi jej ne pošlo — toliko jih zna ta kraljica. A vse te pesmi je zložila sama, vsem je zložila sama napeve. Modrost njena je tolika, da pri svojem vladanju ne potrebuje niti svetovalcev, niti sotrudnikov: vse stori sama. Moč njena pa je tolika, da zdrobi sedem podkvá na mah in v treh migljajih potolče devet vojská . . .“

„O moj dragi pripovednik, kdo te je učil tako pripovedovati?“ vtakne se vmes beg, oziraje se v obličje Matijčevo.

„Mati moja, slavni Alam-beg!“

„Divna žena to! A nadaljuj, dragi moj!“

„Kraljica te čudovite dežele je imela tri sinove. Ko so odrastli, poslala jih je med svet, da se izučé vladanja in da si vsak preskrbi pošteno bodočnost. Predno pa so odšli, izroči jim podobo, ki je predstavljala tri osebe, četrto kronajoče.

„Samo to podobo vam dam za popotnico. Dokler boste nosili pri sebi to podobo, tako dolgo se vam ne bo nič hudega zgodilo. Vse se vam bo prav dobro iztekalo in ničesar ne boste pogrešali. Kamor pridete, povsodi vas bodo sprejeli prijazno, in koder se naselite, povsodi se vas bodo bali. S to podobo očarate zemljo in njene prebivalce, pred to podobo se bodo klanjali tujci in domačini, tej podobi ostanite zvesti. Kakor dolgo ohranite to svetinjo v svojem sreču in na svojem naročju, tako dolgo vas ne premore nobena sila. Ako pa se začnete med seboj pričkati, ako se boste borili za prvenstvo, ako boste trgali to podobo drug drugemu, gorjé vam! Tuji sinovi bodo pali na vas in vaše otroke, tujci vam iztrgajo iz rok svetinjo, tujci bodo uživali vaše sadove in — moje sinove! Takrat pa zaplače kraljica, vaša mati, da se bodo zidovi rušili, da bodo gozdovi padali, da se bo zemlja tresla. Kesali se boste in pepel potresali na svoje glave, a vse ne bo nič pomagalo. Spoznali boste, da vsa vaša dejanja niso nič brez te podobe. Takrat boste jeli spet zbirati kose in kosce te podobe, da bi jo skupaj sestavili: a kar bo jeden sestavil, bo drugi podrl. Težka bo

tá pot. In v potu svojega obraza si podasta roci dva mojih sinov, da si polajšata trpljenje. A šibka njiju zveza si poišče še tretjega brata. Tako se boste družili polagoma in tožili drug drugemu svoje jade in nade, dokler ne pridejo na vas vaši sosede in porekó: Vi kujete zaroto, ker se bratite! In pritiskali vas bodo na steno in tlačili pod svojimi nogami, da boste ječali kakor mlado jagnje, ki pade v volčje žrelo. O ne pozabite mojih nauk, moji sinovi! Srečo in blagoslov vam obetajo.“

„Stoj, dragi moj služabnik! Žalost se pričinja. Ne želim slišati tega. Toda razmotaj mi sedaj to pripovedko! Vidim, da ti seže do srca.“

Matijec je pripovedoval navdušeno, a solza mu je kanila na roko.

„Razložim ti pripovedko, slavni Alam-beg! Toda prosim te, da mi poveš, kje je sedaj moj pobratim Jakop?“

„Ljubi moj, tega je izročil mogočni Izak-paša sultanu v Carjem gradu.“

„In kaj bo ta počel ž njim?“

„Čakal bo nekaj časa, ali mu pošlje krščanski cesar 1000 zlatov zanj. Ako ne, pritisnil bo veliki vezir svojo roko na njegov goltanec in zadavil ga v ječi.“

To je hotel zvedeti mladi suženj. Zato se odslej ni več trudil, da bi zabaval svojega gospoda. Rekel je kratko:

„Ti, slavni Alam-beg, želiš, da ti razmotam svojo pripovedko. Ni še pri kraju, toda veljá! Podoba moje kraljice je taka: Tri osebe so tri božje osebe: Oče, Sin in sv. Duh. Četrta oseba pa je moja kraljica sama, božja Porodnica, Devica Marija . . .“

„Stoj, krščanski pes! Kako se predrzneš ziniti kaj takega pred mojimi očmi?“

Matijec molči.

„Vzemi piščalko in godi mi kaj veselega“, zarohni beg nad sužnjem.

Pritisne jo na usta, in milozveneči glasovi se razlegnejo po dvoru.

Alam-beg ni dosti razumel godbe in zato je poslušal žalostne glasove, katere je izvabljal mladi godec iz piščalke. Ko pa

Matijec odloži piščalko in začne peti pesem, katero je godel na piščalki:

Poj, poj, poj,
Tiček moj!
Kako, kako bom pel,
Ki sem se v zanjko ujel?

tedaj skoči beg po koncu in malo trenutkov pozneje je Matijec zdihoval v ječi, uklenjen v verigah.

„Kako bom pel vesele pesmi, če mi ne gredó iz srca?“ mislil si je otožni jetnik.

Zadovoljen pa je bil, da je zvedel od bega, česar si je želel. Zato sklene uiti iz begovega doma, kakor hitro bo količkaj prilike. Rešiti je hotel vsekako svojega prijatelja, grajščaka Jakopa. Ako se mu posreči pobegniti in dospeti srečno čez mejo, hoče poiskati hitro tisoč zlatov in poslati cesarju za ujetega Jakopa.

Drugi dan so sužnji orali begove njive. Tudi Matijec je moral na njivo. Imel je ulogo sejavca. Stražili so jih begovi vojaki.

Ko pa Matijec priseje na konec dolge njive, bili so vsi begovi vojaki na drugem koncu njive in metali kocko za zelenim grmom. Nekaj begovih konj se je paslo ob koncu njive.

Matijec položi sejavnico na tla, ozre se, pokliče begovega vranca, ki se mu je takoj približal. Hipoma ga zajezi in hajdi ž njim po zeleni grivi — — —

Ni še izginil za gozdom, že skočijo begovi vojaki po koncu, zakričé in brž na to posede jih nekaj na konje ter odhité za ubežnikom.

To je bila silna pot za Matijca. Bežal je na vrancu, da se je kar kadilo za njim. Bil je dober jahač in vedel je, da ga begovi zasledovalci ne dohité, ako mu le konj ne omaga. Skakal je s svojim vrancem čez drn in strn, vejevje ga je praskalo po licih in dostikrat se mu je stemnilo pred očmi — toda obvisel je na konju. Dve uri je tako jahal. Nato se je pa skrtil za gozdom, in zmedel je zasledovalcem sled. Sedaj se je čutil že precéj varnega.

Ko je pa že proti večeru s počasnejim korakom jahal ob temnem gozdu, zgrudi se mu najedenkrat onemogli vranec na tla.

Ni utegnil opazovati, ali bo še kaj s konjem, peš jo je udaril naprej, hitel celo noč, a tudi zjutraj si je privoščil le malo počitka ob neki mlaki, kjer se je napojil s kalno vodo.

Po dnevu se je izogibal vasij in hiš. A kmalu ga je lakota ustavila. Milo je pogledal okrog sebe. Vedel je, da ne more biti daleč od kranjske meje. Kar zagleda ne daleč turščico, ki je rastla na njivi. Željno se napoti do nje, toda le prekmalu zapazi, da so ljudje v nji. Zato oprezno ostane za grmom, da bi opazoval. Kmalu se prikaže ženska iz visoke storžnate turščice. Imela je v pletenici na glavi polno samih turščnih storžev.

„Ali je Kranjica?“ zakliče skoro na glas. Vendar se je premagal, stopal varno ob gozdu do njive in kmalu je s slastjo zobal mlečnato turščico.

Pokrepčavši se, jo je udaril naravnost za žensko, ki je nesla turščico domov. Čez kake pol ure zagleda kočico, ki je slonela ob robu nizkega pogorja. Za kočico se je pokazalo kmalu še več hiš in celó cerkvice na vrhu griča.

Sedaj je vedel, da je med kristijani.

Dolgo časa je moral Matijec razkladati in dokazovati, da so mu verjeli. Imeli so ga za ogleduha. Vaški župan ga je zaklenil v klet, kjer je noč prespal na slami. Drugo jutro je vstal pokrepčan, dasi so ga še bolele noge. Dali so mu jesti, in dva kmeta sta ga spremila do broda, kjer je prestopil Kolpo.

Na tla je pokleknil in zahvalil Boga, da je srečno ubežal na domača tla.

Ne bomo popisovali njegovega potovanja na dolgo in široko. Povemo le, da je jesenskega dne priromal pred velesalski samostan.

Mnogo se je trudil, da je zbral 1000 zlatov in poslal po grofu Auerspergu na cesarjev dvor.

Toda bilo je prepozno. Za nekaj mesecev je prišel z Dunaja žalosten glas, da se grajščak Jakop ni mogel več odkupiti. Že ga je bil dal poprej sultan Mohamed II. v ječi zadaviti. Tako je zamrl zadnji potomec kamenske gospóde.

XII.

Učakal rad bi srečni dan,
Dan našega združenja,
Bi zrl, kako en krov prostran
Čez dom se ves razpenja.

S. Gregorčič.

Čitatelj pričakuje morda, da pisatelj opiše nenadno vrnitev našega Matije Šorna. Toda, ker ne moremo v tem poglavju povedati nič veselega, bodi naše pripovedovanje prav kratko. Oskrbnika Janeza Šorna je že več let krila črna zemlja; gospa Katarina se je preselila na boljši svet; zadnji gospod Kamenski, grajščak Jakop je v turških rokah, daleč od doma, izdihnil v mukah svojo dušo.

Torej so vezali Matija Šorna le neprijetni spomini na domači kraj. Ni ga veselilo gospodovati na gradu Kamnu. Sestre itak ni mogel več poštovati, ker je živela v samostanu.

Jedini človek, kateri je še vedno živel kakor nekdanj, bil je Martin Cucelj, ki je še vedno lovil škorpione po grajskih vodah. Toda ne dolgo. Nekega dne prisopiha pred samostanska vrata, ne da bi bil kaj vedel o Matiju Šornu. Mislil je, da zopet kaj dobode. Toda takoj ga primejo samostanski hlapci in odvedejo v ječo na povelje Matijevo.

Čitatelji se še najbrže spominjajo tistega ukaza cesarja Friderika IV., ki ga je bil

nekoč Cucelj omenil samostanskemu pisarju. Ko pokliče drugi dan Matija Šoren Cucelja pred-se, tedaj mu reče Martin mogočno:

„Vem, da sem v tvojih rokah in da ne bom več lovil škorpionov po tvojih vodah. Toda povedal ti bom in pokazal še jedno, katera te bo uščipnila v prste in v srce.“

In Cucelj potegne izpod rokava pismo, v katerem je stalo, da grajščak Friderik voli vse svoje imetje oskrbniku Janezu Šornu.

„No, kaj je s tem?“ popraša osorno Šoren.

„Pisar bi ti povedal — ako ga ne bi bila slaba vest nekam odnesla —, da vsakega hudodelca imetje zapade samostanu. In tvoj oče je bil hudodelec!“ In razložil mu je besedo za besedo, s čim je bil storil njegov oče hudodelstvo.

Martin Cucelj ni napravil sklepa iz svojih dokazov. Matija Šoren je vedel dovolj.

Martin Cucelj je umrl v ječi od lakote. Rak mu je razjedel jezik, da ni mogel več uživati.

Sestra Rotija je zadovoljno živela v samostanu dominikank v Velesalu.

Brat Matija Šoren pa se je lotil kmalu potem drugega posla. Začel je študirati na samostanske stroške in bil naposled beneficijar pri oltarju sv. Cirila in Metoda v Ahenu, ki so ga Kranjčani in Ljubljancani ustanovili za slovenske romarje.

Biserji.

34.

Če trave ne bodeš ob času kosil,
Pozneje jo bodeš pri peči sušil.

35.

Pet glav več vé,
Kot vesta dve.

36.

Ne brani se dežnika,
Če ploha je velika.

37.

Zakladov dosti Bog imá
In njim, ki prosijo, jih dá.

Anton Hribar.